

אבל בשכרו למשא, דאם חלה יכול לומר לו הרי שלך לפניך ואינו חייב להעמיד לו אחר אף אי אמר לו חמור סתם, א"כ הא דהתנה ואמר לו 'חמור זה' ע"כ היינו משום דאסיק אדעתיה שמא ימות [הגם שהוא לא שכיח], ולכך אמר ליה 'חמור זה' דאינו משעבד לו אלא חמור זה כמו שהוא עכשיו חי, אבל לא דמיו.

אם האיסור לבקע העצים ולשרוף הוא מדינא דלא מכלינן קרנא או מטעם אחר

גמ'. מיתיבי יבש האילן או נקצץ שניהם
אסורין בו.

פירש"י, דשניהם אסורין לבקע עצים ולשרוף, דאי שריף ליה לזה כליא קרנא דמלוה, ואי שריף ליה מלוה כליא קרנא דלוה.

הנה זה פשוט דמה דהלוה אסור לשרוף העצים לא שייך כלל לפלוגתא דרב ושמואל, דאף למ"ד דמכלינן קרנא מ"מ פשוט דאין הלוה רשאי ליטול המשכון

למעטו, והשתא אם בעצם היה מחוייב למכור חמור שחלה וליקח אחר בדמיו ורק פטור משום דהתנה ואמר 'זה', א"כ היה לנו לומר דכוונתו במקומה עומדת אף אם מת ויהא פטור מליקח אחר בדמיו. ועל כרחך דהב"ח לא סבירא ליה הא דכוונתו במקומה עומדת. וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא, דכיון דלא אסיק אדעתיה שמא ימות ולא התנה 'חמור זה' אלא משום חשש חולי וכדומה, א"כ השתא דמת החמור אמאי אינו מחוייב להעמיד לו אחר מביתו אף אם אין בדמיו ליקח אחר. וצ"ע.

מהמלוה, דמהיכי תיתי שיהא רשאי לעשות כן.

אך יש לדון בהא דהמלוה אסור ליטול העצים ולשרפם, האם שייך לדמות זה לפלוגתא דרב ושמואל או לא. ונחלקו הראשונים בדבר זה, וכדלהלן:

מדברי התוס' בסוגיין מבואר דהאיסור על המלוה ליטול ולשרוף העצים שייך לפלוגתא דרב ושמואל, ועל כן הקשו התוס' דאדפריך על רב מסיפא דברייתא לסייעו מהא דקתני ברישא ששניהם אסורים בו, ותירצו דגם שמואל מודה דכל מה דאפשר למעט כליון הקרן ממעטינן, ומשו"ה עדיף ליקח בו קרקע מלבקע העצים ולשרוף. עכ"פ מבואר מכל המשא ומתן בתוס' דהאיסור על המלוה לבקע ולשרוף שייך לפלוגתא דרב ושמואל.

אך ע"י בקונטרס הראיות להריא"ז שמבואר מדבריו דמה דהמלוה אסור לבקע העצים ולשרוף אינו שייך כלל לדין לא מכלינן קרנא, ואינו שייך כלל לפלוגתא דרב ושמואל.

וז"ל הריא"ז: ואין לומר אדרבה נידוק איפכא מרישא דקתני שניהן אסורין אלא [אלמא] לא מכלי' קרנא ונקשה מינה לשמואל, דהתם טעמא לאו משום דלא מכלינן קרנא הוא, דאפילו למ"ד מכלי' קרנא מודה התם דשניהם אסורים, דא"ל ליה למלוה לא התניתי לך אלא שתאכל הפירות ומשו"ה ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות, ולא דמי לשוכר את החמור שהתנה לו להגיע עד מקום פלוני, עכ"ל.

מחלוקת ראשונים אם מיירי במשכנתא דסורא או משכנתא דנכיתא

גמ'. מיתבי יבש האילן או נקצץ שניהם
אסורין בו כיצד יעשה ילקח בו קרקע
והוא אוכל פירות.

והנה לא בכל משכון רשאי המלוה
לאכול הפירות מפני איסור רבית, וברייתא
דידן ע"כ איירי בסוג משכון שאין בו איסור
רבית.

ונחלקו הראשונים באיזה סוג משכון
מיירי הברייתא:

שיטת רש"י והריטב"א בסוגיין
דברייתא מיירי במשכנתא דסורא, דהיינו
שכותבים בשטר דבגמר שנים אלו תצא
קרקע זו בלא כסף, כלומר שקצבו סך
מסוים של שנים שיאכל המלוה את הפירות
של הקרקע, ובגמר שנים אלו תחזור הקרקע
ללוה ויפטר מן החוב. שבאופן זה אין
נראה כהלואה כלל, אלא כמי שקנה
הקרקע לפירות במשך שנים אלו בסכום
ההלואה, ואע"פ שהפירות שאכל שוים
הרבה יותר מדמי ההלואה אין בזה משום
רבית.

שיטת הרשב"א דברייתא מיירי
במשכנתא דנכיתא, דהיינו שהמלוה אוכל
פירות הקרקע, ומנכה מן החוב דבר קצוב
לשנה, דע"י שמנכה דבר קצוב לכל שנה
נראה כמוכרו לו, כלומר שמוכר לו את
השדה לפירותיה לשנים אלו תמורת הדמים
שמנכה מן החוב.

ויעו"ש בהגהות המהדיר שכתב דלפי
הריא"ז האיסור למלוה לבקע העצים
ולשרוף לאו משום דלא מכלינן קרנא, אלא
משום דלא אתני, ולא שייך כלל לפלוגתא
דרב ושמואל.

אך צ"ע, דבהמשך הגמרא מבואר
כדברי התוס', דלקמן בגמ' אמרינן "הכא
במאי עסקינן בזמן שאין היובל נוהג, ה"נ
מסתברא דאי סלקא דעתך בזמן שהיובל
נוהג ומכלינן קרנא נצלחיה לציבי ונשקליה.
אי משום הא לא קשיא, דזמנין דשלמו שני
משכנתא... אי נמי דמטו ליה זוזי ופריק לה
ארבע וחמש שנין מקמי יובל", הרי מבואר
דס"ד בגמרא דאי מכלינן קרנא אזי מותר
למלוה לבקע העצים ולשרוף, ואילו לדברי
הריא"ז אף אי מכלינן קרנא אפ"ה אסור
למלוה לבקע העצים, ומאי ס"ד דגמרא.
ואף בדיחוי הגמרא לא אמרינן אלא דעדיף
לקנות בו קרקע מלבקע העצים, אבל אי לא
היה שייך לקנות בו קרקע אזי אי מכלינן
קרנא מותר למלוה לבקע עצים. וצ"ע על
הריא"ז שכתב דהטעם דמלוה אסור לבקע
הוא משום דלא אתני.

והנה רש"י בסוגיין כתב: "שניהם
אסורים בו... דאי שריף ליה לזה כליא קרנא
דמלוה, ואי שריף ליה מלוה כליא קרנא
דלוה", ופשטות דבריו משמע דבין האיסור
שעל הלוה ובין האיסור שעל המלוה הוא
מדין לא מכלינן קרנא, וקשה דהאיסור שעל
הלוה ודאי לאו מדין לא מכלינן קרנא, אלא
דאין לו זכות כלל ליטול המשכון מהמלוה,
וצ"ע.

**הנה יש להקדים שיטות ראשונים הנ"ל
בנוגע לסוגי משכונות שונות, ואח"כ
לבאר דבריהם בפירוש סוגיין כל אחד
כפי שיטתו טעמו ונימוקו.**

שיטת רש"י^א הרשב"א^ב והריטב"א^ג
דמשכנתא בנכייטא לעולם מותרת, בין
באתרא דמסלקי ובין באתרא דלא מסלקי,
פירוש בין אם הלואה יכול לסלק את המלוה
מן הקרקע בתוך הזמן ע"י תשלום חובו,
ובין אם הלואה אינו יכול לסלק את המלוה
מן הקרקע בתוך הזמן.

שיטת רש"י^ד דמשכחת עוד היתר
למלוה לאכול את פירות המשכון אף בלא
נכייטא, והוא באתרא דלא מסלקי. דכיון
דהלואה אינו יכול לסלק המלוה מהשדה
חשיב כמכר [וכשיפרע הלואה נחשב כאילו
חוזר וקונה השדה]. אבל הרשב"א
והריטב"א חולקים על רש"י וסבירא להו
דבלא נכייטא אסור בכל אופן, ואף באתרא
דלא מסלקי^ה.

משכנתא דסורא באתרא דלא מסלקי,
מותר^ו לכו"ע. אך נחלקו הראשונים
במשכנתא דסורא באתרא דמסלקי:
שיטת רש"י דמשכנתא דסורא מותרת
אף אם הלואה יכול לסלקו^ז. וזוהי דעת
הרמב"ם פ"ו ממלוה ולוה ה"ח.
ושיטת הרשב"א דאסור נכ"כ בדעתו
הבית יוסף יו"ד סי' קע"ב], וזוהי דעת
הראב"ד דמשכנתא דסורא אינה מותרת
אלא כשאין הלואה יכול לסלק את המלוה.

ועתה נבוא לביאור דברי הראשונים

בפירוש ברייתא דסוגיין

רש"י מפרש ברייתא דסוגיין
במשכנתא דסורא. והנה בהמשך הסוגיא
אמרינן "אי נמי דמטו ליה זוזי ופריק ליה",
והיינו דמיירי באופן דהלואה יכול לסלק
המלוה באמצע שני המשכנתא, נמצא
מבואר בדעת רש"י דהיתרא דמשכנתא
דסורא נוהג אף באתרא דמסלקי.

ועי' בשו"ע יו"ד (סי' קע"ב סעי' א')
שכתב המחבר התירא דמשכנתא דסורא אף

^א 'התוס' לעיל דף ס"ז ב' (ד"ה במישלם) כתבו
שדין זה מוכרח לפי שיטתם [והוא גם שיטת
רש"י] דמשכנתא באתרא דלא מסלקי מותרת אף
בלא נכייטא, דהרי אם משכנתא דסורא איירי
בדלא מצי מסלק ליה א"כ מה לנו להיתר מיוחד
של משכנתא דסורא תיפול דמותרת מטעם דלא
מסלקי, וע"כ דהתירא דמשכנתא דסורא לא
איצטריך אלא לאתרא דמסלקי. ועי' ברא"ש פרק
איזהו נשך סוף סי' ל"ד שכתב להדיא בדעת רש"י
דמשכנתא דסורא מותרת אפי' באתרא דמסלקי.
וכן מבואר בשיטת רש"י בסוגיין, וכמו שכתבנו
בפנים בהמשך דברינו.

^א לעיל דף ס"ז א' (ד"ה באתרא).

^ב לעיל דף ס"ח א' (ד"ה לענין פסק).

^ג לעיל דף ס"ז א' (ד"ה באתרא ובד"ה אבל).

^ד לעיל דף ס"ז א' (ד"ה באתרא). וכן מבואר
מתוס' שם (ד"ה במישלם).

^ה והנה אף דהרשב"א והריטב"א שוין לענין דינא
דבלא נכייטא אסור בין באתרא דמסלקי ובין
באתרא דלא מסלקי, מ"מ הריטב"א חולק על
הרשב"א לענין חומר האיסור, וס"ל דבלא נכייטא
באתרא דלא מסלקי הוי רבית קצוצה ובאתרא
דמסלקי אינה אלא אבק רבית, ואילו לדעת
הרשב"א הדברים הם בהיפוך, ואין כאן מקומו
להאריך בזה.

באופן דהלוה מצי מסלק ליה למלוה, וכתב שם הגר"א "אפילו מסלקי ליה מותר מהא דפרק האומנין" וכוונתו לפירוש רש"י בסוגיין, וכמו שביארנו.

אך קשה, דהלא שיטת רש"י לעיל דף ס"ז א' דגם משכנתא בנכיתא מותרת באתרא דמסלקי, וא"כ אמאי לא פירש רש"י ברייתא דסוגיין במשכנתא דנכיתא.

וכבר עמד בזה הריטב"א בסוגיין, וכתב לבאר בזה"ל: והאי דפירשה רש"י במשכנתא דסורא, משום דבמשכנתא בנכיתא פשיטא דשניהם אסורין בו, עכ"ל.

והיינו דבברייתא קתני יבש האילן או נקצץ שניהם אסורין בו, דהיינו ששניהם אסורים ליטול העצים לבקע ולשרוף, וס"ל לריטב"א דבמשכנתא דנכיתא פשיטא דשניהם אסורים לעשות כן וברייתא מאי קמ"ל, ועל כרחך דברייתא מיירי במשכנתא דסורא, דבמשכנתא זו ס"ד שרשאי המלוה לבקע העצים ולשרוף, וקמ"ל הברייתא דאעפ"כ אסור.

ביאור דבריו - דמשכנתא דנכיתא הוי הלואה, אלא דאין בה איסור רבית קצוצה כיון דאין הרבית בטוחה [דשמא ילקה הכרם ולא יתן פירות], וכיון דאינה רבית דאורייתא התיירו בנכיתא משום דנראה כמכר. וכיון דבאמת לא הוי זביני א"כ פשוט דהמלוה לא יכול לבקע ולשרוף, דלאו ידידה הוא. אבל משכנתא דסורא מותרת מטעם דהוי זביני, דלוקח את השדה בחובו [דקונה את השדה לזמן], וכיון דקנה

את השדה א"כ ס"ד דיכול לעשות בה מה שרוצה^א. קמ"ל הברייתא דאף משכנתא דסורא לא הוי זביני ממש, ולכן המלוה אינו רשאי ליטול העצים לבקע ולשרוף^ב. ועוי"ל דלעולם הוי זביני ממש, וברייתא קמ"ל דגם הקונה קרקע לזמן אסור להרוס את הקרקע.

הריטב"א כתב עוד טעם למה לא פירש רש"י את הברייתא במשכנתא דנכיתא, וז"ל: וגם [במשכנתא דנכיתא] אין לנו למכרם וליקח לו קרקע כיון שהקרן שלו קיים, עכ"ל. והיינו דהריטב"א ס"ל דבמשכנתא בנכיתא אסור ליקח בה קרקע אף שנתייבש האילן, וא"כ ברייתא דקתני דמותר ליקח בו קרקע ע"כ מיירי במשכנתא דסורא.

ביאור דבריו - דבמשכנתא דנכיתא אף שנתייבש האילן ואינו עושה עוד פירות, מ"מ מהיכי תיתי שיהא המלוה רשאי לקנות בו קרקע, הלא גוף האילן לא שייך כלל למלוה דאינה מכור לו ואינו שכור לו [אלא דאעפ"כ אין איסור רבית באכילת פירותיו משום דהוי רבית שאינה בטוחה ומותר מה"ת, וכיון שאוכל בנכיתא נראה כמכר והתיירו אף לכתחילה], ואין למלוה שום זכות למוכרו. אבל משכנתא דסורא הוי זביני או שכירות והאילן משעובד לו

^א ע"י במחנ"א (פכ"ג ממכירה) ובקצוה"ח (סי' שמ"ו אות ה') שנקטו בדעת הרמב"ם דהקונה שדה לזמן רשאי אפי' להרוס את גוף הקרקע במשך אותו הזמן.

^ב ע"י בספר התרומות שמ"ו ח"ד סי"ח שמסתפק במשכנתא דסורא אם מותר ללוה לשלם את המס המוטל על השדה, הרי דנסתפק אם הוי זביני [או שכירות] ממש או לא.

לפירותיו, ולכך יכול לקנות בו קרקע להוציא הימנה פירות, דומיא לשוכר חמור זה ומת שיכול השוכר למוכרו ליקח בדמיו חמור אחר.

הרשב"א בסוגיין מפרש דברייתא מיירי במשכנתא דנכיתא, דבהמשך הגמרא אמרינן "אי נמי דמטו ליה זוזי ופריק ליה ד' או ה' שנין מקמי דלימטי יובל" והיינו דאיירי באתרא דמסלקי, דהלוה מצי לסלק המלוה מהקרקע, וכתב הרשב"א: כלומר במשכנתא דנכיתא... דאי במשכנתא דסורא זוזי מאי עבידתייהו, והיכי מצי פריק ליה, עכ"ל.

ביאור דבריו - דהרשב"א ס"ל דמשכנתא דסורא אינה מותרת כי אם באתרא דלא מסלקי, וכשיטת הראב"ד בפ"ו ממלוה ולוה ה"ח, וכיון שבגמרא מבואר דמיירי הכא באתרא דמסלקי א"כ ע"כ דהיתר אינו משום משכנתא דסורא כי אם משום משכנתא דנכיתא.

אי פריך מכילוי קרנא דלוה או מכילוי קרנא דמלוה

גמ'. והא הכא כיון דכי מטי יובל קא הדרא ארעא למרה וקא כליא קרנא.

יש לפרש הגמרא בשני אופנים:

אופן הראשון, דאפילו אי מטי יובל לאחר שכלו שני המשכנתא וכבר חזרה הקרקע ללוה, אפ"ה מיקרי כליא קרנא, כיון שהקרקע לא נשארה ביד הלוה. ולפ"ז קושיית הגמרא היא מהא דכליא קרנא דלוה.

אופן השני, דמטי יובל בתוך שני המשכנתא, דיובל מפקיע הקרקע בין מיד המלוה בין מיד הלוה, וקא כליא בין קרנא דמלוה ובין קרנא דלוה.

ועי' ברש"י בסוגיין [לפי גירסת ספרים שלון] דהגם דמפרש דמטי יובל בתוך שני המשכנתא, אפ"ה כתב רש"י דקושיית הגמרא היא מצד כילוי קרנא דלוה.

וצ"ב, דמאחר דמפרש לה רש"י דמטי יובל תוך שני המשכנתא א"כ יש בזה גם משום כילוי קרנא דמלוה, ולמה לא עשה רש"י זכר מזה.

ועי' מה שכתבנו עוד בזה במקומו על דברי רש"י.

גמ'. והא הכא כיון דכי מטי יובל קא הדרא ארעא למרה וקא כליא קרנא.

עי' לעיל עמוד ר"ס שהבאנו דברי רע"א שמפרש בשיטת רש"י, דטעמא דרב דלא מכלינן קרנא לשכור חמור אחר בדמי הנבילה, הוא משום דשמא לא ניחא להו להבעלים והיו רוצים להוסיף דמים ליקח אחר ולא לכלות קרנא, ואם הבעלים לפנינו ואין רוצים להוסיף דמים ליקח אז מודה רב דמכלינן קרנא ושוכרין בדמיה בע"כ של המשכיר.

ולפ"ז הקשה רע"א מאי פריך הכא בגמרא מהא דיבש האילן, הא שאני הכא דהבעלים לפנינו ואין למצוא תקנה אחרת, ומודה רב דמכלינן קרנא.

גמ'. והא הכא כיון דכי מטי יובל קא הדרא ארעא למרה וקא כליא קרנא.

נחלקו המהרש"ל והמהרש"א בדעת

ואל יקשה בעיניכם, כי לי הארץ ואיני רוצה שתמכר לצמיתות, עכ"ל.

ועי' במגילת ספר על הסמ"ג (ל"ת ער"ה) שהקשה על הרמב"ם, דהא מפשטות דברי הגמרא כאן מבואר כהרמב"ן, דהא רש"י מפרש לדרשת הגמרא: "והארץ לא תמכר לצמיתות" כאן פירש לך טעמו של מצות יובל, אלמא אין היובל מוציא אלא קרקע שאם לא היתה מצות יובל היתה נצמדת, עכ"ל, הרי להדיא דהכתוב לא נחית בזה אלא ליתן טעם למצות יובל ואינו אלא שלילה לא מניעה, ולהכי יליף מיניה דמוכר לששים שנה אין היובל מוציא, ואם כדברי הרמב"ם הרי הכתוב הוא מניעה ואזהרה למוכר שלא יתנה בשעת מכירה שתהא מכירה לצמיתות, וא"כ אין ללמוד דין זה, דדין חזרת קרקע לחוד ואיסור לאו לחוד, ואיך ילפינן חדא מאידך.

ויעו"ש במגילת ספר שכתב דע"כ צריך לומר דהרמב"ם מפרש כוונת הגמרא אחרת מפירש"י, והיינו דס"ל להרמב"ם דדרשינן סדר והמשך הכתובים, דהתורה אמרה "והארץ לא תמכר לצמיתות" ואם עבר על הלאו ומכר לצמיתות, אזי גאולה תתנו לארץ שיצא ביובל. וממהלך הפסוקים מבואר דדין חזרת שדות ביובל לא נאמר אלא במי שעבר על הלאו ומכר שדהו לצמיתות.

אך עי' בפירוש הגה"ר ר' ירוחם פישל פערלא על הסמ"ג (ל"ת רנ"ה) שהקשה על מש"כ המגילת ספר בביאור הגמרא אליבא דהרמב"ם, דדילמא לעולם חזרת אף במוכר לששים שנה. אלא דבמכירה

רש"י אם פריך רק מקרנא דלוה או גם מקרנא דמלוה [דיש מקום לומר דכלל לא חיישינן לכלוי קרנא דמלוה]. ועי' לקמן עמודים ר"פ-רפ"א שהבאנו וביארנו דבריהם.

מחלוקת רש"י ורמב"ם בביאור דרשת הגמרא

סה"מ להרמב"ם, השגות הרמב"ן, מגילת ספר, הגה"ר ר' ירוחם פישל פערלא, יד דוד

גמ'. דאמר רב חסדא אמר רב קטינא מנין למוכר שדהו לששים שנה שאינה חוזרת ביובל שנאמר "והארץ לא תמכר לצמיתות" מי שאין שם יובל נצמדת יש שם יובל אינה נצמדת, יצתה זו וכו'.

פירש"י: "והארץ לא תמכר לצמיתות", כאן פירש לך טעמו של מצות יובל, אלמא אין היובל מוציא אלא קרקע שאם לא היתה מצות יובל היתה נצמדת, עכ"ל.

והנה דעת הרמב"ם בסה"מ (ל"ת רכ"ז) שמה שהתורה אמרה "והארץ לא תמכר לצמיתות" הוא בגדר לאו, שהתורה אסרה למכור קרקעות לעולם. וכן כתב בפ"א מהל' שמיטה ויובל, יעו"ש.

אך הרמב"ן (בהשגות על סה"מ) חולק על הרמב"ם וס"ל שאין זה בגדר לאו, אלא שהתורה אמרה שהיובל מפקיע את המכירה, וממילא הקרקעות אינם נמכרים לצמיתות אלא חוזרים לבעלים ביובל.

וז"ל הרמב"ן עה"ת (פרשת בהר) והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו, אבל הוא טעם. יאמר הנהיגו ביניכם היובל

לצמיתות איצטריך קרא לאשמעין דאע"פ שבזה עובר בלאו, אכתי אית ליה לתקן בחזרה ביובל, והו"ל לאו הניתק לעשה, וא"כ היינו דאיצטריך קרא למיכתב "לא תמכר לצמיתות" ואם עברת ומכרת "גאולה תתנו לארץ" כלומר עשה זאת והפטר, ולעולם אימא לך דאפי' מכירה שאינה לצמיתות חוזרת ביובל, דסתמא כתוב קרא לעיל מיניה "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו".

¹²³⁴⁵⁶⁷⁸⁹ ויעו"ש שהקשה עוד, דלפי פירושו הו"ל לתלמודא להביא ג"כ קרא דגאולה תתנו לארץ, דהרי לדבריו עיקר הילפותא מיניה היא, אלא ודאי מוכרח כפירש"י.

והקשה עוד שלישית, דלפירוש המגילת ספר למה ליה להאריך בגמרא כל כך ולומר מי שאין שם יובל נצממת וכו', הא בפשיטות ובקיצור הו"ל לומר לצמיתות הוא דתתנו גאולה לארץ יצאה זו שאינה לצמיתות^א.

ועי' בספר יד דוד שהביא מש"כ במגילת ספר דלהרמב"ם צריך לפרש דרשת

^א וכי' שם וז"ל: אבל לפירש"י מדוקדק היטב, דכיון דבהך קרא גופי' לא כתיבא מצות יובל, ולא בא הכתוב אלא ליתן טעם למצות יובל דכתיבא לעיל מיניה, וא"כ מהך קרא ליכא למידק, אלא מדקא יהיב טעמא דצוה הכתוב על חזרת שדות ביובל משום שלא ניתנה לנו הארץ להיות נמכרת לצמיתות, ממילא מבואר דכל היכא דלא שייך האי טעמא אינה חוזרת ביובל, והיינו דקאמר מי שאין שם יובל נצממת וכו' בזה הוא שניתנה מצות החזרת שדות ביובל, יצאה זו שאע"פ שאין שם יובל אינה נצממת, והילכך אית לן למימר שאין מצוה זו נוהגת בה. עכ"ל.

הגמרא אחרת מרש"י, והקשה עליו היד דוד, דרש"י עצמו בפי' עה"ת (ויקרא כ"ה פסוק כ"ג) מפרש קרא "והארץ לא תמכר לצמיתות" לאיסור לאו על הקונה שלא ימנע מלהחזיר את הקרקע לבעלים ביובל, ואפ"ה כתב רש"י בסוגיין דקרא פירש לך טעמו של מצות יובל, וע"כ דתירתי נשמע מקרא - בין איסור לאו דלוקח ובין טעם מצות יובל. וא"כ כמו"כ נימא לדעת הרמב"ם, שאע"פ שקרא אתא ללאו על המוכר קרקעות לעולם, מ"מ גם טעם האיסור מבואר בקרא^ב.

גמ'. מנין למוכר שדהו לששים שנה שאינה חוזרת ביובל... יצתה זו שאע"פ שאין שם יובל אינה נצממת.

עי' בפירוש הרה"ג ר' ירוחם פישל פערלא על הסמ"ג (ל"ת רנ"ה) שהעיר על לשון הגמרא, דמצד לשון הגמרא היה מקום לטעות לומר דלכתחילה אסור למכור לששים שנה, ורק בדיעבד אם עבר ומכר אינה יוצאה ביובל, והיה עדיף טפי לומר מנין שמותר למכור שדהו לששים שנה שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות וכו', דבזה הוה קמ"ל דאפי' לכתחילה שרי למכור.

וכתב דלפי שיטת הרמב"ן בספר המצות שהבאנו לעיל אתי שפיר, דלשיטתו ליכא כלל איסור אפי' במכירה לצמיתות,

^ב ועוד יש להעיר, דהרמב"ן עצמו שם בספר המצות כתב דקרא ד"והארץ לא תמכר לצמיתות" אתא לאיסור למכור שדהו לנכרי, יעו"ש, וא"כ תקשי גם לשיטת הרמב"ן דקרא ללאו אתא ולא לפרש טעם מצות יובל.

ולא קאמר קרא אלא שאינה נמכרת לצמיתות, ולא איצטרך לדייק אלא לענין דכשמוכר לששים מהניא המכירה ואינה חוזרת ביובל.

אבל לשיטת הרמב"ם שהבאנו לעיל דיש איסור לאו למכור לצמיתות קשה, דהו"ל להגמרא לומר לישנא דמשמע דאף לכתחילה מותר למכור לששים שנה.

אמאי לא משני שמכרה על מנת שלא יפקיענה יובל

רמב"ם, רשב"א, רמב"ן

גמ'. אלא הכא במאי עסקינן בזמן שאין היובל נוהג.

הראשונים הקשו, למה מוקמינן הברייתא בזמן שאין היובל נוהג, הרי יש לאוקמי אפי' בזמן שהיובל נוהג, בקונה בדמי האילן קרקע בתנאי שלא תחזור לבעלים ביובל.

והראשונים תירצו בכמה אופנים, וכדלהלן:

א] הרשב"א והר"ן בסוגיין כתבו לתרץ, דמכאן מוכח שאף דבדבר שבממון בעלמא יכול אדם להתנות על מה שכתוב בתורה, מ"מ חזרת קרקע ביובל שאני, שאין אדם יכול להתנות על דבר שאינו שלו, והרי אמרה תורה "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ", והיינו דגזירת הכתוב היא דלענין דין חזרת קרקע נידון כאינה שלו, וממילא אינו יכול להתנות.

ב] הרמב"ן מכות דף ג' ע"ב מתרץ, דשאני חזרת שדות ביובל, שאזהרת התורה כוללת עשיית תנאי, דהתורה הזהירה "והארץ לא תמכר לצמיתות", דהיינו שלא

יעשה דבר שהמכירה תהיה לצמיתות. ג] ויעו"ש בהרמב"ן שכתב עוד לתרץ, שהלאו קאי גם על המוכר, שלא ימכור קרקעותיו לצמיתות, וכיון דלמוכר אזהר רחמנא ליכא תקנתא ע"י תנאי, דלאו דבר שבממון הוא. ומצינו דוגמת דבר זה לענין איסור רבית, דכיון דנאמרה האזהרה גם ללוה לא מצי מלוה לאתנויי ע"מ שלא יהא בו משום רבית.

ויש לומר בביאור דבריו, דכיון שהתורה הזהירה גם למי שהמצוה היא לכאורה לטובתו [דהיינו המוכר והלוה], א"כ ע"כ דלא הוי דבר שבממון, אלא דינו כאיסורא דלא מהני בה תנאי^א.

והנה הרמב"ם (פ"ט משמיטה ויובל ה"ט"ו) כתב דשפיר יכול להתנות על חזרת שדות ביובל, ולדידיה הדרא הקושיא לדוכתא, אמאי לא משני שמכרה על מנת שלא יפקיענה יובל.

גמ'. ה"נ מסתברא דאי סלקא דעתך בזמן שהיובל נוהג ומכלינן קרנא נצלחיה לציבי ונשקליה.

ע' לעיל עמוד רע"ב שהבאנו דברי הריא"ז בקונטרס הראיות, שכתב דמה דמלוה אסור לבקע העצים לשרוף אינו שייך כלל לדין דלא מכלינן קרנא, וז"ל: דהתם טעמא לאו משום דלא מכלינן קרנא הוא, דאפילו למ"ד מכלי' קרנא מודה התם דשניהם אסורים, דא"ל לזה למלוה לא

^א יעו"ש בהגות המהדיר שמפרש כוונת הרמב"ן אחרת.

התניתי לך אלא שתאכל הפירות ומשו"ה ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות, ולא דמי לשוכר את החמור שהתנה לו להגיע עד מקום פלוני, עכ"ל.

ולפי דבריו צ"ל דמה דאמרינן הכא בגמרא "דאי סלקא דעתך בזמן שהיובל נוהג ומכלינן קרנא נצלחיה לציבי ונשקליה" ר"ל שהלוח יקח העצים לבקע ולשרוף ויכלה קרנא דמלוה, דהרי אף אי מכלינן קרנא אין המלוה רשאי לבקע העצים ולשרוף, דהלוח לא התנה עמו אלא שיאכל פירות.

וצ"ע, דהא דבפשטות גם הלוח אינו רשאי ליקח המשכון מהמלוה [וגם זה לא שייך כלל לדין מכלינן קרנא], דמהיכי תיתי שיהא רשאי לעשות כן, ואדרבה מסתבר דכוונת הגמרא כאן לומר דאי ס"ד מכלינן קרנא א"כ יקח המלוה העצים ויבקע, ודלא כהריא"ז, וצ"ע.

רש"י ד"ה יבש האילן. מי שמישכן אילן לחבירו כי הני משכנתא דסורא וכו'.

רש"י מפרש לה במשכנתא דסורא, והרשב"א חולק ומפרש לה במשכנתא דנכיתא. וכבר הארכנו בדבריהם על דברי הגמרא.

רש"י ד"ה שניהם אסורים בו, בא"ד. דאי שריף ליה לוח כליא קרנא דמלוה ואי שריף ליה מלוה כליא קרנא דלוח.

פשטות לשון רש"י משמע דהטעם דהלוח אסור לבקע העצים לשרוף הוא משום דלא מכלינן קרנא.

וכבר הערנו לעיל בדברי הגמרא. דגם

לולי הדין דלא מכלינן קרנא ג"כ אסור ללוח לבקע העצים ולשרוף, דהלא האילן ממושכן אצל המלוה ואין הלוח רשאי ליטלו הימנו, וכי משום דפסק מלהוציא פירות פקע מיניה שם משכון [אתמהה], וא"כ צ"כ לשון רש"י שמשמע דאסור רק משום דלא מכלינן קרנא.

ועי' בדברינו בדיבור הסמוך שכתבנו עוד בזה.

בהא דמפרש רש"י את קושיית הגמ' דוקא מצד כילוי קרנא דלוח מהרש"ל ומהרש"א

אם חיישינן אליבא דרב לכילוי קרנא דמלוה רש"י ד"ה הדרא ארעא, בא"ד. ושם יפגע יובל בתוך שני המשכונא וקא כליא קרנא דלוח.

ברש"י בספרים ישנים היה כתוב 'מלוה', והמהרש"ל הגיה שצריך לומר 'לוח'.

אך גירסת המהרש"ל צ"ב, דאם יפגע יובל בתוך שני המשכונא א"כ קא כליא גם קרנא דמלוה, ולמה מפרש לה רש"י דוקא משום כילוי קרנא דלוח.

וי"ל בביאור גירסת המהרש"ל, דכיון דבסוף שני המשכנתא הדר המשכון בלא כסף א"כ ודאי ניחא ליה שיקנה בו קרקע שיהיה לו פירות עכ"פ למקצת שנים. [אבל לעיל לענין ביקוע העצים לשרוף כתב רש"י דיש בו משום כילוי קרנא דמלוה, דהתם ודאי מקפיד המלוה שלא יטול ממנו המשכון, אבל לקנות קרקע ודאי ניחא למלוה בהכי.]

'מלוה', והמהרש"ל הגיה שצריך לומר 'לוה'.

צ"ב, דמאחר שהמדובר ברש"י הוא בכלילוי קרנא דלוה, א"כ למה כתב רש"י שמא יפגע יובל 'בתוך' שני המשכונא, הא אף אם יפגע יובל 'לאחר' שני המשכונא שכבר חזרה הקרקע ליד הלוה, מ"מ עדיין כליא קרנא דידיה כיון שבהגיע יובל לא תשאר הקרקע בידו, וא"כ למה תלה רש"י כליון הקרן במה שיפגע יובל 'תוך' שני המשכונא.

וכתב המהרש"ל, דמוכח בדעת רש"י דאם אך חזר הקרקע ליד הלוה, אינו נחשב שמפסיד את הקרן, הגם שלא תשאר בידו לצמיתות*.

אך התוס' בסוגיין (סוד"ה והא הכא) חולקים על רש"י, וסוברים דאם לא תשאר הקרקע ביד הלוה נחשב מכליא קרנא.

היוצא מדברי המהרש"ל: נחלקו רש"י ותוס' בסוגיין באופן שתחזור הקרקע ללוה אך לא תשאר בידו, אם נחשב מכליא קרנא או לא. שיטת רש"י דאין בזה משום מכליא קרנא, ועל כן פירש קושיית הגמרא על רב מחשש שמא יפגע יובל בתוך שני המשכונא ולא תחזור כלל ללוה. והתוס' חולקים דכל שלא תשאר הקרקע ביד לוה יש בזה משום מכליא קרנא, וקושיית הגמרא היא בכל האופנים ואף אם יפגע יובל לאחר שכלו שני המשכונא.

* ובפשטות י"ל דרש"י למד כן מהא דמתרץ בגמרא "דזבין ליה לשיתין שנין" שהכוונה שעי"ז תשאר ביד הלוה לאיזה שנים, אלמא דסגי בהכי ולא מיקרי מכליא קרנא.

אך ע"י במהרש"א דמפרש טעם גירסת המהרש"ל באופן אחר, דכמו דרב חייש לכלילוי קרנא דמשכיר שהוא הבעלים האמיתי, ה"נ אית לן למיחש לכלילוי קרנא דלוה שהוא הבעלים האמיתי. אבל המלוה אף שממושכן בידו מ"מ אינו הבעלים האמיתי, ולא חיישינן לכלילוי קרנא דידיה.

אמנם דברי המהרש"א צ"ב, דהא כתב רש"י לעיל דהטעם דלוה אסור לבקע העצים לשרוף הוא משום "דאי שריף ליה לזה כליא קרנא דמלוה", וצ"ב דמאחר שהמלוה אינו הבעלים האמיתי א"כ לא ניחוש לכלילוי קרנא דידיה.

וע"כ צ"ל דהתם לא נתכוון רש"י לדינא דרב, רק כוונתו דאין הלוה רשאי ליטול המשכון מיד המלוה, דמהיכי תיתי שרשאי הלוה לעשות כן, ולא שייך כלל לפלוגתא דרב ושמואל.

[וע"י לקמן בסמוך שהבאנו דברי המהרש"א שמסיק דלא כהגהת המהרש"ל, וקיים גירסת ספרים הישנים 'מלוה', וס"ל דלדעת רב גם קרנא דמלוה לא מכלינן].

בהא דכתב רש"י שמא יפגע יובל 'בתוך' שני המשכונא

מהרש"ל, מהרש"א, רש"י

דברי המהרש"ל דרש"י חולק על תוס' וס"ל דאם תחזור הקרקע ללוה לא חשיב כילוי קרן

אף אם לא תשאר בידו

רש"י באו"ד. ושמא יפגע יובל בתוך שני המשכונא וקא כליא קרנא דלוה.

ברש"י בספרים ישנים היה כתוב

אך צ"ב לדעת רש"י מהא דפריך בגמרא "סוף סוף לכו ממטו שיתין שנין קא הדרא ארעא למרה", דמאי פריך, הא כיון שתהיה הקרקע ביד הלוח קודם שיגיע יובל א"כ לא חשיב כילוי קרנא אף שלא תשאר הקרקע בידו, דהא לדעת רש"י לא בעינן שתשאר הקרקע בידו לעולם.

ועי' ברש"ש שכתב "ולבסוף פריך דאף אם ישאר איזה שנים עוד ביד הלוח לאו תיקון הוא אליביה דרב", והיינו דלדעת רש"י זהו גופא השקלא וטריא בהגמרא, דבתחילה נקט בגמרא דאם אך חזרה הקרקע ליד הלוח אף שלא תשאר בידו לצמיתות לא חשיב כמכילא קרנא, ומשום"ה בעינן לתרץ בגמרא 'דזבין ליה לשיתין שנין' דעי"ז תהי' ביד הלוח לאיזה שנים, והדר פריך בגמרא דגם זה נידון כמכילא קרנא, ואין לקנות בו קרקע אליבא דרב אא"כ תשאר הקרקע ביד הלוח לצמיתות*.

ולפ"ז נמצא דבמסקנת הגמרא לא פליגי רש"י ותוס' כלל, דלדעת שניהם בעינן שתשאר הקרקע ביד הלוח לעולם, דבלא"ה נחשב מכילא קרנא.

[אך פשטות לשון המהרש"ל משמע

* ועי' במהרש"א מהדורא בתרא, שמבאר דודאי לכך נתכוון המקשן בקושיא הראשונה "והא הכא כיון דכי מטי יובל קא הדרא ארעא למרה", אלא שהתרצן לא הבין כן וסבר דפריך רק שמא יפגע יובל תוך שני המשכונא, ולפי הבנתו תירץ דזבין ליה לשיתין שנין, שע"ז יהיה ביד הלוח לאיזה שנים, ושוב ביאר המקשן את קושייתו דכל זמן שלא ישאר הקרקע ביד הלוח נידון כמכילא קרנא. וכתב המהרש"א דרש"י פירש את קושיית הגמרא הראשונה לפי הבנתו של התרצו.

דגם למסקנא פליגי רש"י ותוס'.

המהרש"א חולק על המהרש"ל, וקיים גירסת ספרים הישנים ברש"י "ושמא יפגע יובל בתוך שני המשכונא וקא כליא קרנא דמלוה", ומפרש דכוונת הגמרא להקשות דשמא יפגע יובל בתוך שני המשכונא וכליא קרנא דמלוה ודלוה, ואה"נ דמצד הלוח יש כילוי קרנא אף אם יפגע יובל לאחר ששלמו שני המשכונא כיון שלא תשאר בידו, אלא דרש"י נקט "בתוך שני המשכונא" אטו המלוה, דלגבי מלוה לא חשיב כילוי קרנא אלא בכה"ג.

ויש להדגיש דנמצא דפליגי המהרש"ל ומהרש"א אליבא דרב אי מותר לכלות קרנא דמלוה:

לדעת המהרש"ל מותר לכלות קרנא דמלוה, כיון שהוא אינו הבעלים האמיתי של הקרקע.

ולדעת המהרש"א אין חילוק בין מלוה ולוח, ובשניהם לא מכלינן קרנא.

רש"י ד"ה והארץ לא תמכר לצמיתות.
כאן פירש לך טעמו של מצות יובל וכו'.

עי' במגילת ספר על הסמ"ג (ל"ת ער"ה) שכתב על פירש"י בזה"ל: דס"ל להש"ס דהכתוב לא נחית אלא ליתן טעם למצות היובל... ובעיקר הסוגיא איכא למידק אמאי לא פריך הניחא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא אלא לר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא מא"ל. וצ"ל כדאמרינן בפ"ב דסנהדרין דף כ"א ובהמקבל דף קט"ו לעולם ר"י לא דריש טעמא דקרא ושאני

הכא דמפרש קרא וכו', הכא נמי צ"ל בעלמא לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש קרא, ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ מאי טעמא לפי שאין הארץ נמכרת לצמיתות מפני שאינה שלכם, עכ"ל.

ויעו"ש במגילת ספר שנקט דלפי דברי רש"י קרא לא אתי ללאו, ומי שמוכר לצמיתות לא עבר על לאו, דקרא לא אתי אלא לפרש טעם מצות יובל. והרמב"ם דס"ל דקרא אתי ללאו ע"כ מפרש הגמרא אחרת מרש"י.

ועי' בספר יד דוד שהקשה על המגילת ספר, דרש"י עצמו בפי' עה"ת כתב דקרא אתי ליתן לאו על הקונה שלא ימנע מלהחזיר את הקרקע לבעלים ביובל, וע"כ דתרתו שמעינן מקרא - איסור לאו

וגם טעם מצות יובל, וצ"ע.

תוד"ה והא הכא דכי מטא יובל. ולברייתא גופא אתי שפיר אע"ג דהשתא נמי דליקח הקרקע קרי כליא קרנא, מ"מ נפק"מ ללוה וכו'.

צ"ב, דהלא כל דברי התוס' מפורשים בהדיא בגמרא עצמה, דאמרינן "הכי נמי מסתברא דאי ס"ד בזמן שהיובל נוהג ומכלינן קרנא נצלחיה לציבי וכו' אי משום הא לא קשיא זמנין דשלמו שני משכנתא...", ומאי קמ"ל התוס', וגם למה לא הזכירו בדבריהם שכן מבואר בגמרא.

ושוב מצאנו שכבר עמד בזה על דברי התוס' במהרי"ט צהלון, יעו"ש.

סוגיא דספינה שטבעה בחצי הדרך

ודין פסידא דפועלים באונס דשניהם לא הוו להו למידע

והספינה אינה אלא כלי מלאכתו. [ב] וכן מבואר מדברי הריטב"א לקמן בסוגיין, וז"ל: ומיירי כשאין זו שכירות הספינה לחדר כשוכר את החמור, אלא שנתחייב לו להוליך את יינו עד למקום פלוני... וכעין קבלנות היא שמוטלת עליו לעשות, עכ"ל.

[ג] והנה התוס' בסוגיין כתבו דאף היכא שחייב לשלם על חצי השני שלא הלך מ"מ לא משלם ליה אלא כפועל בטל, ומבואר דמיירי כאן בשכירות פועלים, דפשטות לשון תוס' "פועל בטל" משמע דבעל הספינה הוי פועל.

אך מצינו בש"ך (חו"מ סי' של"ד) לשון פועל בטל גם בשכירות כלים ובתים, ולשון מושאל הוא, והכוונה כמה אדם רוצה לפחות משכרו להיות כליו בטלין ולא יפחתו מחמת תשמישן, וא"כ יש לדחות דגם כוונת התוס' היא כך. אמנם פשטות כוונת התוס' משמע דמיירי בשכירות פועלים, ומשלם ליה כפועל בטל ממש

אי שכר רק הספינה וכדין שכירות כלים, או דשכר את בעה"ב להוליך יינו וכדין שכירות פועלים

גמ'. ת"ר השוכר את הספינה וטבעה בחצי הדרך ר' נתן אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן.

יש להסתפק אם מיירי ששכר את הספינה לבדה והשוכר מוליך את הספינה בעצמו, והמדובר כאן הוא בשכירות כלים, או דמיירי ששכר את בעל הספינה להוליך את יינו למקום פלוני, והמדובר כאן הוא בשכירות פועלים.

[א] עי' ברש"י בסוף העמוד שכתב "חייב הספן להעמיד לו ספינה" ומבואר דבעל היין שכר את בעל הספינה בתורת פועל או קבלן להוליך יינו למקום פלוני. [והא דאמרינן בגמרא דאמר 'ספינה זו', הכוונה שהפועל שיעבד עצמו לעשות מלאכתו בספינה מיוחדת, אבל אין זה שכירות כלים כי אם שכירות פועלים.

[ואינו לשון מושאל].

ועי' בחזון איש (ב"ק סי' כ"ג אות כ') שמסתפק בדעת התוס' אם שכר את הספינה או ששכר את בעל הספינה. ויעו"ש בסוף דבריו שמסיק בדעתם דמיירי ששכר את בעל הספינה להוליך יינו, כדין פועל. ד' הרי"ף והרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ג) כתבו כדברי התוס' הנ"ל דמשלם ליה על חצי הדרך שלא הלך כפועל בטל, וז"ל: צריך לנכות לו כדי הטורח של חצי הדרך שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל, עכ"ל.

ומבואר בדבריהם דבעל הספינה נשכר לטפל בהולכת הספינה, והיינו ששכר אותו להוליך יינו למקום פלוני, ומיירי כאן בשכירות פועלים, ולכן צריך לנכות לו כדי הטורח של חצי הדרך שלא הלך.

ה' בהגהות מיימוניות (פ"ה משכירות סוף אות ו') כתוב דסוגיין מיירי בקבלנות, דהיינו ששכר את בעל הספינה להוליך יינו למקום פלוני.

ו' בהגהות אשר"י לעיל סי' ה' כתוב דבעל הספינה הוא קבלן [ולא שכיר יום], יעו"ש.

ז' יש להוכיח בשיטת הרשב"א דסוגיין מיירי בשכירות פועלים, וכדלהלן:

הרשב"א (שו"ת ח"א אלף כ"ח) כתב דהשוכר בית ומת השוכר באמצע זמן שכירותו חייב [היורש] בכל דמי השכירות, דשכירות כממכר וא"כ לא מחמת דירתו מתחייב אלא מפני שזה מכר לו ביתו לשנה.

ובתשובה אחרת, הובאה בבית יוסף סוף סי' של"ה, כתב הרשב"א במשרת

שנשכר לשמש את בעה"ב, ומת בעה"ב, דחייב כדין ספינה סתם ויין זה דאפי' לא נתן יתן.

והנה אף דבשני התשובות כתב הרשב"א לחייב השוכר בכל השכירות, מ"מ יש חילוקים ביניהם, דבתשובה המובאת בבית יוסף לענין שכירות משרת לא הזכיר הרשב"א ענין הממכר שכתב בתשובה ראשונה גבי שכירות בית. ועוד חילוק, דבהתשובה גבי משרת כתב דיש לנכות משכר המשרת וליתן לו כפועל בטל, ואילו בתשובה הראשונה גבי שכירות בית לא כתב לנכות משכרו [ועי' בש"ך סי' של"ד אות א' שכתב דכיון דשכירות בית כממכר הוא אינו מנכה כפועל בטל^א].

ויסוד החילוק הוא, דבתשובה הראשונה הוי ענין של שכירות כלים וקרקע, דהוי כממכר, ומשו"ה אינו מנכה כלום מדמי השכירות. והתשובה האחרת גבי משרת הוי ענין שכירות פועלים דלאו כממכר, ובזה מנכין משכרו כפועל בטל.

והנה בהתשובה גבי משרת מדמה הרשב"א לשכירות ספינה דסוגיין, ומשמע דגם שכירות ספינה הוי ענין של שכירות פועלים (ספר משפט האומנין).

ח' אולם במחנה אפרים (שכירות סי' ה') נקט דסוגיין מיירי בשוכר את הספינה לבדה. וכן כתב בחידושי רבי מאיר שמחה כדי ליישב קושיית התוס' בסוגיין.

היוצא מדברינו, דמכמה ראשונים מבואר דמיירי בשכירות פועל, ולא מצאנו

^א אמנם הגר"א שם חולק על הש"ך וס"ל דגם בבית מנכין משכרו כדין פועל בטל, יעו"ש.

אף ראשון אחד שחולק במפורש על זה, ורק באחרונים הוזכר לפרש בשכירות כלים.

מחלוקת ראשונים אם חייב

לשלם עבור חצי הדרך שכבר הלך

רש"י, תוס', רמב"ם, קובץ הערות גמ'. היכי דמי אילימא בספינה זו ויין סתם אם נתן אמאי לא יטול.

כיון דהמשכיר אינו יכול לקיים תנאו והשוכר יכול לקיים תנאו, פטור מלשלם, ואף אם כבר נתן דמי שכירות יכול ליקח אותו בחזרה מבעל הספינה.

ונחלקו הראשונים אם פטור רק מדמי שכירות של חצי הדרך שלא הלך, אבל חייב לשלם על החצי שכבר הלך, וכדין שוכר חמור ומת בחצי הדרך דאמרינן לעיל דנותן לו שכרו של חצי הדרך, או שפטור לגמרי אף מחצי הראשון שכבר הלך.

שיטת התוס' בסוגיין (ד"ה אילימא) =

דבעל היין פטור לגמרי, ואין צריך לשלם אף על מה שכבר הלך, דשאני ההיא דחמור דנהנה בהליכת חצי הדרך מפני שיכול למכור סחורתו גם באותו המקום. משא"כ הכא שטבע גם יינו ולא נהנה כלום, על כן פטור לגמרי.

שיטת רש"י [המובאת ברבינו פרץ

ובריטב"א] דאין חילוק בין הך דהכא לחמור שמת בחצי הדרך, ובשניהם צריך לשלם על מה שכבר הלך, ואינו פטור אלא על חצי הדרך שלא הלך, ומה דאמרינן כאן "אם נתן אמאי לא יטול" היינו שיטול בחזרה חצי השני, והיינו דס"ל דחייב לשלם על מה שכבר הלך אף שלא נהנה כלום.

הרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ג) ס"ל כשיטת התוס' דבעל היין פטור לגמרי ואף על החצי שכבר הלך, ואם כבר שילם יכול ליקח כל השכירות בחזרה.

ויש להקשות בדברי הרמב"ם, דלעיל שם בהלכה ב' גבי חמור שמת בחצי הדרך כתב הרמב"ם דחייב לשלם על חצי הדרך הראשון אף אם לא נהנה כלום*. וקשה, דמאי שנא גבי חמור שמת בחצי הדרך דחייב לשלם על חצי הראשון ומאי שנא גבי ספינה שפטור אף על חצי הראשון.

וכתבו האחרונים, דאי נימא דהרמב"ם מפרש סוגיין בשכירות פועלים, שנשכר בעל הספינה להוליך יינו למקום פלוני, אזי יש ליישב ולומר דשאני ההיא דשוכר חמור דהוי שכירות כלים וכממכר דמי, דשכירות כממכר ליומי דמי, והוי כקונה בית דחייב אף אם לא נהנה, דמשלם על הקנין. משא"כ הך דספינה מיירי בשכירות פועלים, דשכרו לעשות פעולה [דהיינו להוליך יינו למקום פלוני] וכיון שטבעה ולא נעשית הפעולה פטור לגמרי.

אך עי' בקובץ הערות (סי' נ"ג אות י"א) שהעלה בשיטת הרמב"ם דגם בשכירות פועלים אמרינן דכממכר דמי ומשלם עבור הקנין. וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא, מאי שנא גבי חמור שמת בחצי הדרך דחייב לשלם על חצי הראשון ומאי שנא גבי ספינה שפטור על חצי הראשון.

וי"ל, דשאני חמור שמת בחצי הדרך דהשוכר משך את החמור, דהשוכר רוכב או מוליך החמור וממילא יש ביניהם קנין

* כ"כ בשיטתו בביאור הגר"א סי' ש"י אות ט'.

גמור, ועל כן צריך לשלם על החצי הראשון אף שלא נהנה. משא"כ בספינה שטבעה בעל הספינה מוליכה [נדשכר את בעל הספינה להיות פועל להוליך יינון], ולא משך בעל היין את הספינה, ואין כאן אלא התחלת מלאכה דהוי רק קצת קנין [כמש"כ רע"א בכמה דוכתין], וקנין כזה אינו מחייבו במקום שאירע אונס ולא נהנה כלום.

אם בעינן לכח טענה ידיה

גמ'. אילימא בספינה זו ויין סתם, אם נתן אמאי לא יטול, נימא ליה הב ספינתא דאנא מייתינא חמרא.

הנה לשון הגמרא "נימא ליה" משמע שבעל היין צריך לטעון כן, ומנצח בכח טענה ידיה. וכן מבואר ברש"י שכתב "טענת התובע בריא וחזקה מטענת הנתבע", ומבואר שבעל היין פטור מלשלם מכח טענה ידיה.

וקשה, דמה לנו לטענתו עד שצריכים לומר שטענתו חזקה מטענת בעל הספינה, הא אף בלא טענה כלל פטור הוא מלשלם, מפני שהוא יכול לקיים תנאו ואילו בעל הספינה אינו יכול לקיים תנאו [וכמבואר בלשון רש"י בסוף העמוד] והוי אונס דבעל הספינה, ומהיכי תיתי לחייב בעל היין.

ואולי דאה"נ אם בעל היין הביא יין אחר אז פטור אף בלא טענה, כיון שמוכן ומזומן לקיים תנאו, אך הכא מיירי בשלא הביא יין אחר ויתכן דאין לו כלל יין אחר, וא"כ לפי המצב יש מקום לומר דנחשב גם אונס ידיה, ורק דיש זכות לטעון הב לי ההיא ספינתא גופא ואנא מייתינא כאן חמרא, ועדיין צ"ע.

גמ'. אלא בספינה סתם ויין זה, אם לא נתן אמאי לא יתן.

יל"ע אמאי חייב בעל היין לשלם, תיפו"ל דיכול לחזור גם בלא אונס, דמי מעכבו מלחזור.

ובפשטות צ"ל דכיון דכבר הלך חצי הדרך א"כ היה כאן התחלת מלאכה, והתחלת מלאכה הוי קנין.

אך יש להעיר, דבפשטות נשכר בעל הספינה בתורת קבלן להוליך יינו למקום פלוני, וכמבואר להדיא בריטב"א בסוגיין, וא"כ בשלמא אם התחלת מלאכה קונה אף בקבלן שפיר דמי, אך להשיטות^א דהתחלת מלאכה אינה קונה בקבלן מאי איכא למימר.

וי"ל דהני שיטות סוברים דמיירי הכא ששכר אותו בתורת פועל ולא בתורת קבלן, או שעשו קנין גמור וכמו שכתבו כאן תוס' בפירוש הראשון.

אימת יכול בעל הספינה לעכב את השוכר מלהביא יין אחר

רמ"ה, רמב"ן, ר"ן, נמוק"י, הגהות אשר"י, סמ"ע, ש"ך, קצוה"ח גמ'. אלא בספינה סתם ויין זה, אם לא נתן אמאי לא יתן, נימא ליה הב לי ההוא חמרא ואנא מייתינא ספינתא.

הטור חו"מ סי' שי"א הביא שיטת הרמ"ה שדקדק מסוגיין דהשוכר חמור או

^א עי' מחנה אפרים שכירות פועלים סי' ד' שמצדד דהתחלת מלאכה אינה קונה אלא בשכיר יום ולא בקבלן, ועי' גם בנחל יצחק סי' ל"ט סעי' י"ז, ועי' לעיל עמוד ס"ז מה שדננו בזה בשיטת רש"י.

וי"ל בביאור מחלוקתם, דפליגי בהא דאין יכול המשכיר לעכב השוכר מלהחליף היין ביין אחר בעוד שהיין הראשון עודנו קיים, אם הוא משום דכופין על מדת סדום, או משום דתלינן שבעל הספינה באמת לא היה מקפיד על זה בשעת תנאו, וכדלהלן:

הסמ"ע ס"ל דבעל הספינה באמת מקפיד בכל זמן ובכל אופן דוקא על יין זה, אלא דאנן הוא דלא משגחינן בקפידתו משום דכופין על מדת סדום, דכל זמן שהיין הראשון קיים לא מרויח מידי בקפידתו, שבין כך ובין כך צריך לעשות מלאכתו, וכופין על מדת סדום ויכול השוכר להחליף היין באחר. אבל אם נטבע היין, אף שלא טבעה ספינתו, משגחינן בקפידתו כיון שיש לו ריוח בדבר. ויעו"ש בסמ"ע שכתב להדיא דהנידון כאן הוא בדין כופין על מדת סדום*.

אבל הש"ך ס"ל דאנן אמרינן דבאמת אין לו קפידא על יין אחר, ורק היכא דנטבע היין וגם ספינתו אז באמת מקפיד. ויעו"ש בש"ך שלא הזכיר בדבריו כלל ענין מדת סדום, רק כתב "כי אין סברא כיון שיינו נטבע יקפיד יותר משאם לא נטבע", הרי להדיא דהנידון הוא לענין מה יש לו

* ויש להעיר מדברי התוס' ב"ב דף י"ב ב' (ד"ה כגון זה כופין על מדת סדום) שכתבו: ועוד דהא דכופין על מדת סדום בזה נהנה וזה לא חסר היינו בשכר דר בחצר חברו שאינו מעלה לו שכר, אבל הא פשיטא שיכול למחות בו שלא יכנס לדור בביתו אפי' בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, עכ"ל. ויל"ע בטבע יינו, אי דיינינן ליה כאילו כבר דר בו, או דלענין להביא יין אחר כאילו בא עתה ליכנס לחצירו דמיא, וצ"ע.

ספינה למשא ידוע אינו יכול לשנות למשא אחר אפי' אינו כבד ממנו, דמהא דיכול בעל הספינה לומר "הב לי ההוא חמרא", ר"ל 'ההוא' חמרא ולא אחר, חזינן דאין השוכר יכול לשנות למשא אחר.

והטור כתב דיש חולקין ואומרים דודאי בעלמא יכול לשנות, דמה לי יין זה שהתנה עליו או יין אחר, ושאני הכא שמצאה קפידתו מקום לנוח ונחה. וכתב הטור שכן הוא דעת הרא"ש.

ועי' ברמב"ן ר"ן ונמוק"י דסבירא להו כשיטת הרא"ש דדוקא הכא שנטבע היין הוא דיכול לעכבו מלהביא יין אחר, אבל בעלמא רשאי השוכר להחליפו ביין אחר.

וז"ל הר"ן: לאו למימרא דמעיקרא אם רצה להחליף יין זה ביין אחר שלא יהיה רשאי, דהא ודאי רשאי דמאי איכפת ליה בין יין זה ליין אחר, אבל כאן שנטבע ויש לו ריוח בקפידא, מצא מקום לתבוע תנאו, עכ"ל.

ועי' בסמ"ע ושו"ך שנחלקו בכוונת הני ראשונים, וכדלהלן:

לדעת הסמ"ע (שם אות ב') כל שהיין הראשון אינו בעולם, אף אם לא טבעה הספינה, אינו יכול לכוף בעל הספינה לקבל יין אחר, דכל שיש ריוח לבעל הספינה בקפידתו משגחינן ביה.

אך הש"ך (שם אות א') הביא דברי הסמ"ע וחולק עליו, וכתב דאין סברא דכיון שיינו נטבע יקפיד זה יותר, ודוקא בכה"ג שנטבעה גם ספינתו יש לו קפידא ויכול לומר הואיל ונזקתי שנטבעה ספינתי, למה לי להשתדל להביא ספינה אחרת כיון שאין לך יין זה.

קפידא^א. וכיון דלאו משום מדת סדום אתינן
עלה רק משום דבאמת אין לו קפידא בדבר,
א"כ שייך לחלק ולומר דרק היכא דאיכא
תרתי דנטבע היין וגם ספינתו אז יש לו
קפידא אמיתי שיכול לומר הואיל ונזקתי
שנטבעה ספינתי למה לי להשתדל להביא
ספינה אחרת כיון שאין לך יין זה.

מדברי ההגהות אשר"י מבואר כהסמ"ע

הגהות אשר"י, קצוה"ח
והנה יש להביא ראיה להסמ"ע מדברי
הגהות אשר"י (לעיל סי' ה'), דהנה עי' לעיל
דף ע"ז א' "האי מאן דאגר אגורי ושלם
עבדתא בפלגא דיומא אי אית ליה עבדתא
דניחא מינה א"נ דכותה מפקד להו",
דמשמע דיכול בעה"ב לשנות מלאכת
הפועל למלאכה אחרת, כגון מניכוש
לעידור, ובלבד שלא תהא מלאכה השנייה
קשה מהראשונה, ויעו"ש בהגה"א שהקשה
מהא דאמרינן בסוגיין בספינה סתם ויין זה
דבעל היין אינו יכול להביא יין אחר.

והשתא לפי הש"ך לא קשה מידי, דרק
היכא דאיכא תרתי שנטבע היין וגם ספינתו
הוא דיכול לעכב השוכר מלהביא יין אחר,
אבל אם נטבע רק היין ולא הספינה יכול
השוכר להביא יין אחר, וא"כ דכוותיה
בפועל דשלם עבדתא בפלגא דיומא
דליכא תרתי שפיר יכול להחליף מלאכתו
למלאכה אחרת. וההגהות אשר"י שהקשה

^א ואילו לדברי הסמ"ע, בעל הספינה קפיד בכל
דבר בשווה, אלא דאנן הוא דלא משגחינן
בקפידתו היכא שאין לו שום ריוח בקפידתו.

קושייתו ע"כ ס"ל כהסמ"ע דכל דאיכא שום
ריוח לבעל הספינה יכול לעכב השוכר
מלהביא יין אחר, ולכן קשיא ליה בההיא
דלעיל למה לא יכול הפועל לעכב המשכיר
מליתן לו מלאכה אחרת.

ועי' בקצוה"ח (סי' שי"א אות א') שאכן
כתב ליישב קושיית ההגהות אשר"י ע"פ
דברי הש"ך, וא"כ ההגהות אשר"י שלא תי'
כהש"ך על כרחך ס"ל כהסמ"ע.

אך יש לדחות ולומר דההגהות אשר"י
ס"ל כשיטת הרמ"ה, דבעל הספינה יכול
לעכב השוכר מלהביא יין אחר אפי' לא
נטבע היין כלל ונאף שאין לבעל הספינה
שום ריוח בקפידתו, ומשו"ה הקשה בההיא
דלעיל למה לא יכול הפועל לעכב המשכיר
מליתן לו מלאכה אחרת. ולפ"ז אין להביא
ראיה כלל מדבריו מהו הדין אליבא
דהראשונים החולקים על הרמ"ה. ויעו"ש
בקצוה"ח שאכן מסיק דמשמעות ההגהות
אשר"י בסוף דבריו היא כשיטת הרמ"ה.]

מחלוקת ראשונים אם נותן לו כל שכרו או כפועל בטל

גמ'. אלא בספינה סתם ויין זה, אם לא
נתן אמאי לא יתן.

התוס' והרי"ף בסוגיין כתבו דאינו
משלם לו על החצי שלא הלך אלא כפועל
בטל, וכ"כ הרמב"ם פ"ה משכירות ה"ג,
יעו"ש.

אך הטור סי' שי"א כתב בשם הרמ"ה
שצריך לשלם לו כל השכר ואינו מנכה
כלום, וז"ל: דלא שייך למימר אינו דומה
הבא טעון לבא ריקן, דבטילא דהאי

דאפסדיה לספינתיה קשה ליה טפי מהיכא דעביד מלאכה, ודמי לאוכלוסי דמחוזא דיהיב להו כל שכרו משום דכי לא עבדי חלשי, עכ"ל.

ודברי הרמ"ה צריכים פירוש וביאור, דאה"נ דלא ניחא ליה בהפסד ספינתו, אבל מ"מ הלא השתא דכבר הפסיד ספינתו ודאי ניחא ליה להיות בטל, ומאי שייטא הפסד ספינתו לשכר טירחא ידידיה, הלא דברים נפרדים הם, ואנו דנין על טירחא ידידיה ולא על הספינה.

וי"ל דס"ל להרמ"ה דסוגיין מיירי שבעל היין לא שכר אלא הספינה לחודה והשוכר עצמו מוליך את הספינה, והמדובר כאן הוא בשכירות כלים. והנידון הוא לנכות כמה אדם מוכן לנכות משכרו כדי שתהא ספינתו ריקנית, וס"ל להרמ"ה דאין מנכין מה שניחא לבעל הספינה שתהא ספינתו ריקנית, דכיון שאנו דנין על ביטול שימוש הספינה א"כ צריכים אנו לדון על אופן ביטולה, וכיון דלא ניחא ליה לבעל הספינה שתהי' ספינתו בטילה באופן זה, א"כ אין מנכין כלום.^א

^א ואכן יש להוכיח דשיטת הרמ"ה דסוגיין מיירי בשוכר את הספינה לבדה, דהנה הטור שם כתב עוד בשם הרמ"ה דהשוכר חמור או ספינה למשא ידוע אין יכול לשנות למשא אחר אפי' אינו כבד ממנו, ודקדק כן מהא דאמרינן בסוגיין דבעל הספינה יכול לומר "הב לי ההוא חמרא", ר"ל 'ההוא' חמרא ולא אחר, חזינן דאין השוכר יכול לשנות למשא אחר, עכ"ד הרמ"ה.

וכתב החזו"א (ב"ק סי' כ"ג אות ט"ו) דהרמ"ה ע"כ ס"ל דסוגיין מיירי ששכר רק את הספינה עצמה, דאי מיירי ששכר את בעל הספינה להוליך את יינו מדין שכירות פועלים, א"כ אמאי אינו יכול להחליף יינו בין אחר, הא קיי"ל בעלמא

אך פשטות דברי הטור משמע דמיירי כששכר את בעל הספינה להיות ספן להוליך יינו, דנשכר בתורת פועל, ואעפ"כ ס"ל דצריך לשלם ליה כל שכרו ואין מנכין ממנו כלום, דהנה הטור שם הביא את דברי הרמב"ם דשוכר חייב לשלם אף על חצי הדרך שלא הלך, אלא דמנכין טורח חצי הדרך, והרי זה לא שייך רק אם בעל הספינה נשכר בתורת פועל, דאל"ה טירחא ידידיה אינו מענינו לכאן, דהא לא צריך לטרוח כלל אף אם לא טבעה ספינתו. ועל דברי רמב"ם אלו הביא הטור את דברי הרמ"ה, ומשמע דגם דברי הרמ"ה קאי על בעל הספינה הספן, והנידון הוא אם לנכות טורח חצי הדרך או לא. וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא, דהפסד הספינה וטירחא ידידיה תרי מילי נינהו, וכשדנין אם לנכות משכרו מה איכפת לן אם ניחא ליה בטביעת ספינתו או לא.

ועי' מש"כ בחזון איש ב"ק (סי' כ"ג

דהיכא דליכא אלא התחלת מלאכה לבדה יכול בעה"ב לחזור במקום שהפועלים מוצאים עכשיו להשתכר אצל אחריני [עי' סוף סי' שי"א] כיון שאין לפועל שום הפסד בחזרתו, וא"כ זה שרוצה להחליף יינו לא יהא אלא כחזור בו, וכיון שיש לו יין אחר הוי כאילו מוצא עכשיו להשתכר אצל אחריני, ולמה ס"ל להרמ"ה דאינו יכול להחליף יינו.

אלא על כרחך דהרמ"ה מפרש דסוגיין מיירי כששכר את הספינה לבדה והשוכר עצמו מוליך את הספינה ויש כאן קנין גמור, ומשו"ה אינו יכול לחזור אפי' במקום דשכיח לאגורי, עכ"ד החזו"א.

ועכ"פ מבואר דשיטת הרמ"ה דסוגיין מיירי בשוכר הספינה ולא את בעליה. [אמנם החזו"א מסיק שם לפרש הרמ"ה באופן אחר.]

אות י"ב) לבאר את דברי הרמ"ה. ועי לקמן
עמוד ש' שהבאנו את דבריו.

אם דברי הגמרא כאן נאמרו ביחס לשני חצאי הדרך או לאחד מהם

גמ'. אלא בספינה סתם ויין זה, אם לא
נתן אמאי לא יתן, נימא ליה הב לי ההוא
חמרא ואנא מיייתינא ספינתא.

נחלקו הראשונים אם דברי הגמרא קאי על
חצי הדרך הראשון, או על החצי השני, או
על שניהם. וסידרנו כאן בקיצור את ד'
עיקרי השיטות [ובמקומן יבואר עוד
בהרחבה]:

א] שיטת הריב"ן בתוס' כאן, דאין
חילוק בין חצי הראשון לחצי השני, וחייב
בעל היין לשלם שכר כל הדרך ואפילו עבור
חצי השני שלא הלך.

ב] שיטת הריב"ם הובאה בתוס' בעמוד
ב', דדברי הגמרא כאן קאי רק על חצי
הראשון שכבר הלך, דאם לא נתן חייב
ליתן, אבל לענין חצי השני יש חילוק, דאם
כבר נתן ובעל הספינה מוחזק בהמעות אינו
יכול ליקח אותם הימנו בחזרה, אבל אם לא
נתן אין צריך ליתן. ולפי דבריו הא דאמרינן
כאן 'אם לא נתן אמאי לא יתן' דברים אלו
נאמרו כלפי החצי הראשון שכבר הלך
[דאילו על חצי השני אין צריך ליתן לו
לכתחילה].

ג] שיטת הריב"ב"א בשם תוס', דדברי
הגמרא כאן קאי רק על החצי הראשון

שכבר הלך וכמו דס"ל להריב"ם. אך לענין
החצי השני חולקים על הריב"ם וסוברים
דודאי פטור, ואם נתן על החצי השני יכול
ליקח אותן המעות בחזרה.

ד] שיטת רש"י, הובאה ברבינו פרץ,
דדינים המוזכרים בגמרא כאן קאי רק על
החצי השני, דאילו שכר החצי הראשון
שכבר הלך ודאי חייב ליתן לו אפילו
בספינה זו ויין סתם, דודאי צריך לשלם על
מה שכבר השתמש ואף אם לא נהנה הימנה
כלום. [וכן ס"ל בשוכר חמור ומת בחצי
הדרך, דחייב לשלם על חצי שהלך אפי' אם
לא נהנה כלום, ודלא כדברי התוס' בריש
העמוד.] וכל חילוקי הגמרא כאן קאי על
החצי השני.

רש"י ד"ה אם נתן. את השכר ואפילו
כולו.

כוונת רש"י לאפוקי משיטת הריב"ב"א
בשם תוס' [שהבאנו לעיל בסמוך אות ג']
דסוגיין לא מייירי אלא בשכר חצי הדרך
הראשון, אבל שכר חצי הדרך שלא הלך
פסידא דפועלים והשוכר פטור מלשלמו,
ולזה כתב רש"י דמייירי הכא גם בשכר חצי
הדרך השני שלא הלך, דגם בזה אם נתן לא
יטול.

רש"י ד"ה אם נתן לא יטול. בתמיה,
והלא טענת התובע בריא וחזקה מטענת
הנתבע וכו'.

צ"ב, וכי יש כאן ב' טענות שנצטרך
למימר שטענת התובע חזקה, הלא כיון
דמייירי בספינה זו ויין סתם א"כ גם בלא

שום טענה פטור השוכר מלשלם, דהשוכר יכול לקיים תנאו ובעל הספינה אינו יכול לקיים תנאו [ונכמו שכתב רש"י עצמו בסוף הדבור "כיון דבעל היין יכול להשלים תנאו חייב הספן להעמיד לו ספינה"], ולמה תלה רש"י פטורו בחוזק טענתו, וצ"ע.

רש"י באו"ד. חייב הספן וכו'.

מבואר מרש"י דמיירי ששכר את בעל הספינה להוליך יינו למקום פלוני, ובעל הספינה הוא הספן, והיינו דמיירי כאן בדין שכירות פועלים.

רש"י באו"ד. חייב הספן להעמיד לו ספינה.

פירוש, דחייב הספן להעמיד לו ספינה ואי אפשר לו לעשות כן מפני שאמר ספינה זו, וכיון שאינו יכול לקיים תנאו תלינן האונס במזליה, וממילא פטור השוכר מלשלם, ויכול ליקח מעותיו בחזרה. וצ"ב למה לא כתב רש"י בפשיטות כהנוסח שכתב ריש עמוד ב', דכיון דבעל היין יכול לקיים תנאו ובעל הספינה מעכב, מפסיד שכרו.

תוד"ה אילימא ביין סתם וספינה זו אם נתן אמאי לא יטול, בא"ד. ולא דמי להא דאמר לעיל אילו עד הכא בעית למיתי וכו' דהתם מהני ליה שיכול בקל להשכיר וכו'.

התוס' לעיל בריש העמוד כתבו שיכול להשכיר שם בטפי פורתא, ולא הוזכר בדבריהם שיכול לעשות כן "בקל". ואילו כאן מוסיפים התוס' שיכול לעשות כן בקל,

וצ"ע מה הכריחם להוסיף כן.

תוס' באו"ד. אבל אין לפרש דהכי פריך אמאי לא יטול שכר חצי הדרך שלא הלך עדיין אבל שכר חצי הדרך שכבר הלך ניחא ליה שלא יטול, דא"כ הא דקתני וכו'.

צ"ב, דלעיל גבי שוכר את החמור ומת בחצי הדרך כתבו התוס' בפשיטות שאינו משלם על חצי הראשון אא"כ נהנה, ולא נסתפקו בדבר כלל, וק' מאי שנא הכא גבי ספינה דמספקא להו והוצרכו לראייה.

וי"ל, דס"ד דבעל הספינה הרי הנה אותו אלא שבעל היין אבד את יינו, ואין זה מענינו של בעל הספינה, משא"כ לעיל במתה החמור בחצי הדרך אם לא היה שייך לשכור שם אחרת אז נמצא שבעל החמור לא הנה אותו כלל. והתוס' כאן מוכיחים דאף שמצד הספן הרי הנה אותו מ"מ העיקר תלוי באם נהנה בעל היין או לא, וכיון שלא נהנה פטור מלשלם כל שאין האונס מצידו (ספר מראה המקום).

תוס' באו"ד. דא"כ הא דקתני אם לא נתן לא יתן דמשמע שלא יתן כלל אפילו שכר חצי הדרך ה"ל לאקשוויי אמאי לא יתן כלל.

צ"ב, הא דכתבו התוס' 'דהו"ל לאקשוויי' דמשמע דדייקו רק מהא דלא פריך בגמרא אמאי לא יתן כלל, וקשה, דהראייה אינה רק מדיוק בעלמא, אלא כן מוכח מעצם הדין המבואר בגמרא דבספינה זו ויין סתם לא יתן כלל, והגמרא אינה חוזרת מעצם דין זה, וא"כ הרי מפורש

וצ"ל בביאור השקלא וטריא של התוס', דפשיטא להו לתוס' דאף דהתחלת מלאכה הוי קנין מ"מ אם אירע אונס שלא מחמת מזליה דשוכר, אין השוכר חייב לשלם.

ולפ"ז התוס' בתחילת דבריהם סוברים דכאן לא שייך לומר דמזל השוכר גרם, דהלא טבעה גם ספינתו של המשכיר, והפסד גוף הספינה אינו אלא למשכיר בלבד, וא"כ לא שייך לייחס מקרה אונס זה לשוכר יותר מלמשכיר, ובכה"ג לא מהני התחלת מלאכה לחייב את השוכר.²

התחלת מלאכה הוי קנין או לא, דשמא הטעם דחייב בברייתא דלעיל הוא משום דינא דגרמי ולא משום קנין התחלת מלאכה. ובתחילת דבריהם נקטו דהתחלת מלאכה לא הוי קנין ועל כן נתקשו אמאי חייב השוכר לשלם על החצי שלא הלך, וכתבו דנתחייב ע"י משיכת הספינה ושוב כתבו די"ל דחייב אף בלא משיכת הספינה משום דהתחלת מלאכה הוי קנין.

[ע"י לעיל עמ' ע"ה-ע"ו שדגנו בדעת התוס' אי אית להו קנין התחלת מלאכה או לא, וכבר דן בזה המתנה אפרים הל' שכירות פועלים סי' ד', יעו"ש.]

אמנם מובן מאליו כמה דוחק לפרש כן בדברי התוס', ואטו זהו מקום הראשון בפרקין להסתפק ביסוד דין התחלת מלאכה [אתמהה]. ועוד, דכשכתבו התוס' "או אפילו בלא משיכה..." לא הזכירו כלל ענין התחלת מלאכה, ואם כוונת התוס' לחדש קנין התחלת מלאכה בודאי היה להם להזכירו, והעיקר חסר מן הספר.

² ובטעמא דמילתא אמאי לא מהני התחלת מלאכה לחייב באונס כה"ג, י"ל דס"ל לתוס' כהריטב"א (קידושין דף מ"ז ב') דקנין התחלת מלאכה אינו אלא תקנה דרבנן ולא תיקנו באונס הבא שלא בסיבתו. ועו"ל דס"ל כשיטת רע"א שהבאנו לעיל עמוד ס"ו דהתחלת מלאכה אינה אלא קצת קנין, וא"כ י"ל דלא מהני באונס שלא בסיבתו.

דאינו חייב לשלם אף על מה שכבר הלך, ולמה כתבו תוס' להוכיח כן רק בדרך דיוק.

התוס' מסתפקים אם תולין האונס במזל השוכר

תוד"ה אלא בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן וכו', בא"ד. אפילו לא נתן יש לו ליתן כל השכירות שהרי קנה המשכיר כל השכירות במשיכת השוכר את הספינה כיון שמזומן המשכיר לקיים תנאו.

התוס' באים לבאר אמאי חייב השוכר לשלם השכירות, והתוס' כתבו בתחילה דמיירי שהשוכר משך את הספינה וחל קנין שכירות, וממילא גם קנה בזה המשכיר את דמי השכירות. ושוב כתבו דיש לחייב השוכר אף אם לא משך הספינה.

והנה צ"ב מאי קשיא להו להתוס', הא כיון שטבעה בחצי הדרך א"כ כבר היה כאן התחלת מלאכה, וא"כ פשיטא דחייב לשלם דמי שכירות, וכדתניא לעיל ע"ו ב' "הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה נותן להם שכרם", והכא נמי יש לחייב השוכר משום קנין התחלת מלאכה.

ואין לפרש ולומר דקשיא להו להתוס' דכל אונס דשניהם לא הוו להו למידע הוי פסידא דפועלים, דהרי התוס' מקשים כן לקמן בסמוך, ומשמע דבתחילת דבריהם באים לתרץ מילתא אחריתא, וצ"ב מאי קשיא להו עד שהוצרכו לפרש דמיירי במשיכת הספינה.³

³ ויש מי שכתבו לבאר. דהתוס' מסתפקים אם

ולכן כתבו התוס' דע"כ מיירי שמשך השוכר את הספינה וקנה קנין גמור [דשכירות ממכר ליומו הוא] ונתחייב בזה בתשלומי השכירות, ודמי למאן דקונה בית ואח"כ נפל הבית, דעומד בחיובו משום דאמרינן נסתפחה שדהו וחייב לשלם דמי המקח למוכר, והכא נמי אף שאירע אונס שלא בסיבתו מ"מ כבר קנה ונתחייב בדמי השכירות.

ושוב כתבו התוס' "או אפילו בלא משיכה כיון שמשכיר יכול לקיים תנאו ושוכר אינו יכול לקיים א"כ מזלו גרם והוי כחוזר בו ויתן לו מחצי הדרך שלא הלך כפועל בטל", הרי שכל דבריהם כאן אינם אלא לחדש ולומר דאף בכה"ג יש לתלות במזל השוכר, דאף שעצם טביעת הספינה לא הוי משום מזליה דשוכר, מ"מ יש לדון בנפרד על ביטול השכירות, וביטול השכירות שפיר יש לתלות במזל דשוכר, דהרי המשכיר עדיין אפשר לקיים תנאו ע"י ספינה אחרת, והשוכר אינו יכול לקיים תנאו, וא"כ תלינן ביטול השכירות במזל השוכר, ואונס הבא במזליה נידון כחזרה [כמבואר בלשון התוס'], ופשוט הדבר דהחוזר לאחר התחלת מלאכה חייב.

בקיצור, נידון התוס' הוא בכה"ג שטבעה גם הספינה אם אפשר לתלות ביטול השכירות במזל השוכר או לא.

תוס' באו"ד. או אפילו בלא משיכה כיון שמשכיר יכול לקיים תנאו ושוכר אינו יכול לקיים תנאו א"כ מזלו גרם והוי

כחוזר בו ויתן לו מחצי הדרך שלא הלך כפועל בטל.

כל עיקר דבריהם אינם אלא לחדש דאפשר לתלות במזל השוכר, ומשמע דבהך מילתא גופא דנו התוס' וכמו שביארנו לעיל.

תוס' באו"ד. א"כ מזלו גרם והוי כחוזר בו.

מבואר בתוס' דהתחלת מלאכה אינה מחייבת באונס גרידא, אלא או בחוזר או באונס הבא מחמת מזלו.

תוס' באו"ד. וקשה דאמאי יתן לו כלל מחצי הדרך שלא הלך אפי' כפועל בטל כיון שאירעו אונס הא אמרינן לעיל.... פסידא דפועלים וכו'.

הגם שכבר כתבו דתלינן ביטול השכירות במזליה דשוכר, מ"מ מקשים התוס' דהא גם בכה"ג אמרינן לעיל דהוי פסידא דפועלים.

ויש להדגיש, דבתחילת דבריהם דנו התוס' לפטור השוכר משום אונס שלא מחמת מזלו, אבל כאן מקשים התוס' דיהא השוכר פטור אפילו אם מזלו גרם את האונס.

ויתכן דבתחילת דבריהם כשדנו לפטור את השוכר באונס שלא מחמת מזלו, היה קשה להו דיפטור לגמרי ואפילו על מה שכבר הלך, דכיון דאירע אונס והאונס לאו משום מזליה וגם לא נהנה מידי מחצי הראשון, א"כ יתכן שפטור לגמרי. אבל עכשיו שכבר כתבו התוס' דמזלו דשוכר

להשקותה דהוי פסידא דפועלים, דהתם הבעה"ב [השוכר] הוא שאינו צריך למלאכה זו, והפועלים יכול לומר אנא קאימנא לדלות מים מהנהר אלא שאתה אינך צריך, ואעפ"כ פסידא דפועלים. וא"כ הכא נמי בספינה אע"פ שהשוכר אינו יכול לקיים תנאו, והאונס המבטל השכירות הוא משום מזלו, אפ"ה הוי לן למיפטריה כמו דפטרינן בעה"ב שאינו צריך עוד להשקאת שדהו.

ע"י ברא"ש שגם הוא הביא ראייה לפטור השוכר אף באונס ידידה, אלא שהביא ממימרא אחרת בגמרא שם, וז"ל: דהא לעיל משמע דכל אונס שאירע לבעל הבית שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים פסידא דפועלים, גבי האי מאן דאגר אגירי לדוולא, ופסק נהרא בפלגא דיומא, דאמר אי נהרא לא עביד לאיסתכורי פסידא דפועלים... אע"ג דקיימי פועלים, מאחר דאניס בעה"ב, עכ"ל.

ודברי הרא"ש צ"ב, דהתם אין העיכוב מצד בעה"ב [השוכר] יותר מהפועלים, דהבעה"ב יש לו שדה הצריכה למים וגם הפועלים מוכנים ומזומנים לעשות מלאכתו, אלא שאין כאן מים, ולא גרם בזה מזל השוכר יותר ממזל הפועלים. וע"י ברע"א בסוגיין ובמחנ"א הל' שכירות סי' ה' שמוסיפים להקשות, דלא זו בלבד שמזל השוכר לא גרם יותר ממזל הפועלים, אלא אדרבה בעה"ב יכול לומר הא קאימנא ואירע האונס בשל הפועלים, וא"כ י"ל דמשו"ה אמרינן שם פסידא דפועלים. אבל בהך דיין וספינה דהפועל יכול לקיים תנאו

גרם, אלא דאעפ"כ מקשים שיהא פטור מדין פסידא דפועלים, בזה לא הקשו אלא דיפטר על חצי הדרך שלא הלך [כמבואר בלשונם].

תוס' באו"ד. ויתן לו מחצי הדרך שלא הלך כפועל בטל.

ע"י באחרונים שביארו דדברי התוס' כאן קאי רק לפי מה דכתבו לעיל דמיירי בלא משיכה, דכיון דאין כאן אלא התחלת מלאכה שהיא רק קצת קנין לכך משלם ליה רק כפועל בטל, אבל לפי מה שכתבו בתחילת דבריהם שהשוכר משך את הספינה א"כ יש ביניהם קנין גמור ובכה"ג חייב ליתן לו שכרו משלם.

אך ע"י בהגהות מרדכי (סי' תמ"א) שכתב דמיירי במשיכה ואעפ"כ כתב דלא משלם לו אלא כפועל בטל ולא כל שכרו.

בביאור ראיית התוס' מההיא דאתא מיטרא [דשוכר פטור אף באונס ידידה]

רא"ש, רע"א, מחנ"א

תוס' באו"ד. הא אמרינן לעיל היכא דהשוכר אנוס דאתא מיטרא דא"צ להשקותה דהוי פסידא דפועלים וכו'.

ביאור דבריהם: התוס' מביאים ראייה דגם באונס פטור השוכר מלשלם דמי השכירות.

והתוס' מוכיחים כן מההיא דלעיל דהשוכר אנוס דאתא מיטרא וא"צ

טביעת ספינה, דלא הו"ל לפועל להתנות אפשר דשוכר חייב לשלם באונס הבא מחמתיה.

ולכן כתבו התוס' "ומשמע לעיל דכל אונס שאירע לבעה"ב שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים הוי פסידא דפועלים", ו"ל דמשמע שם דבכל אונס אפילו באונס דלא שכיח ג"כ הוי פסידא דפועלים.

אמנם התוס' לא כתבו מאיזה מימרא בגמרא שם מוכח כן. ובפשטות צ"ל דכוונתם למה דאמרינן התם 'האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא אי לא עביד דפסיק פסידא דפועלים', והרי אונס דלא שכיח הוא ולא מוטל כלל על הפועלים להתנות בדבר, ואפ"ה הוי פסידא דפועלים.

אך צ"ע, וכמו שהקשה רע"א, דשאני התם דלאו אונס דשוכר הוא, דשדה בעה"ב [השוכר] לפנינו וצריכה למים, והפועלים אינם יכולים להשקותה, וא"כ אדרבה אונס דפועלים הוא, ואיך מביאים תוס' ראייה מזה לאונס דשוכר, ואכתי נימא דהיכא דאיכא תרתי לריעותא - דהוי אונס דשוכר וגם אונס דלא שכיח, פסידא דשוכר הוא וחייב לשלם דמי השכירות.

וע"כ צ"ל כמש"כ לעיל בדעת הרא"ש, דגם בפסק נהרא הא קיימי פועלים ובעה"ב אנים, שאין זה מוטל על הפועלים לדאוג שיהא מים לשאוב, דכל זה הוא ממלאכת בעה"ב, וא"כ שפיר מוכיחים התוס' דהוי פסידא דפועלים אף באונס דלא שכיח והוא גם אונס דשוכר. ומשו"ה מקשים התוס' בספינה סתם ויין זה אמאי חייב בעל היין לשלם, הא אף דאונס ידיה הוא אפ"ה

והשוכר אינו יכול, אימא דשפיר חייב לשלם^א.

ועי' בספר 'מראה המקום' שכתב ליישב דברי הרא"ש, וז"ל: והרא"ש שהביא ראייה מהא דפסק נהרא, סבר דגם בזה הא קיימי פועלים ובעה"ב אנים, שאין זה מוטל על הפועלים לדאוג שיהא מים לשאוב, דכל זה הוא ממלאכת בעה"ב, עכ"ל.

התוס' דנו לחלק בין אונס השכיח לאונס דלא שכיח, והתוס' באו להוכיח דהוי פסידא דפועלים אף באונס דלא שכיח

רע"א

תוס' באו"ד. ומשמע לעיל דכל אונס שאירע לבעה"ב שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים הוי פסידא דפועלים.

ביאור דבריהם: דהגם דכבר הוכיחו מההיא דאתא מיטרא דהוי פסידא דפועלים אף באונס דשוכר, מ"מ יש לדחות דשאני התם דאונס דשכיח הוא, דירידת גשמים שכיחא, וא"כ י"ל דאף שהוא אונס דשוכר אפ"ה מוטל על הפועל להתנות שרוצה שכרו אף אם יארע אותו אונס [דעל המוציא ממון להתנות בדבר], ומדלא התנה מפסיד. אבל באונס דלא שכיח, כגון

^א אבל על התוס' לא קשה, משום שהביאו ראייה מההיא דאתא מיטרא, דהפועל עומד מוכן למלאכתו והאפשרות בידו להשקות את השדה, אלא דמחמת אונס לא צריך בעה"ב עוד למלאכתו, והעיכוב הוא מצד בעה"ב השוכר, וזה דומה שפיר להך דספינה ויין דהאונס המעכב הוא מצד השוכר.

ליהוי פסידא דפועלים.

אך קשה, למה להו לתוס' להביא ההיא דאתא מטרא, הא עיקר ראייתם היא מההיא דפסק נהרא, וא"כ לא הוה להו אלא להביא ההיא דפסק נהרא. והרא"ש אכן לא הביא אלא ההיא דפסק נהרא, ודברי התוס' שהביאו גם מאתא מיטרא צ"ע.

עי' בשיטמ"ק (לעיל דף ע"ח א') בשם 'תשובה אחרת', וכן נמצא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי' קנ"ה) דכתבו הטעם דפסק הנהר הוי פסידא דפועל משום שבעה"ב אומר לך הבא מים מנהר אחר, דהיינו שהאונס הוא מצד הפועל, ויעו"ש בשיטה שמדמה לה לספינה זו ויין סתם.

והתוס' והרא"ש כאן שהביאו ראייה מפסק נהרא דפסידא דפועלים אף בספינה סתם ויין זה, על כרחך מפרשים ההיא דפסק נהרא שסיים לו מאיזה נהר ישקה שדהו^א, ולכן כשפסק אותו הנהר ס"ל להתוס' והרא"ש דהפועל יכול לומר הא קאימנא, והאונס הוא מצד בעה"ב המשכיר, ודומה לספינה סתם ויין זה.

מדברי התוס' מבואר דיסוד דין פסידא דפועלים לא הוי משום דתלינן האונס במזליהו

הנה התוס' כתבו דכיון שבעל הספינה יכול לקיים תנאו ובעל היין אינו יכול לקיים

^א ועי' אכן ברמב"ם פ"ט ה"ו שכתב ששכרו להשקות 'מזה הנהר'.

תנאו א"כ מזלו דבעל היין גרם, ואעפ"כ מקשים התוס' דלא יצטרך לשלם משום דהוי פסידא דפועלים.

ובפשטות משמע מדבריהם דיסוד דין פסידא דפועלים אינו משום דתלינן האונס במזל הפועלים, דלא משמע דהתוס' חוזרים ממש"כ דמזלו דבעל היין גרם, רק הקשו דאעפ"כ יפטר מדין פסידא דפועלים, וע"כ דאית להו טעם אחר בהא דהוי פסידא דפועלים^ב.

וצ"ע, דבשלמא באונס דשכיח יש לומר דאף שמזל השוכר גרם מ"מ הפועל היה צריך להתנות מעיקרא שאם יארע אונס לא יפסיד שכרו, וכיון שלא התנה איהו דאפסיד אנפשיה, אבל הלא המדובר בסוגיין הוא באונס דלא שכיח נוכמבואר מתוך שקלא וטריא דתוס' ובכה"ג לא עלה על דעת הפועל להתנות, ואי לאו משום דתלינן במזליה למה יפסיד שכרו, אתמהה.

אם דין פסידא דפועלים נאמר גם היכא שעשו ביניהם קנין גמור

תלמידי הרשב"א, ריטב"א, הגהות מרדכי, רע"א

עי' ברע"א שכתב ליישב קושיית התוס', דיש לומר דעד כאן לא אמרינן

^ב ויש אחרונים שכתבו דהתוס' בקושייתם באמת חוזרים ממה שכתבו, וסבירא להו עכשיו דמדין פסידא דפועלים מוכח דאף שבעל הספינה יכול לקיים תנאו ובעל היין אינו יכול אפ"ה תולין האונס במזל הפועל, ואשר זהו גופא יסוד דין פסידא דפועלים.

אך מפשטות דברי התוס' לא משמע דחוזרים מדבריהם הראשונים.

מבואר דעת תלמידי הרשב"א דיש חילוק
בדין פסידא דפועלים בין עשו קנין גמור
ללא עשו קנין גמור.

וכן מבואר בחידושי הריטב"א להלן
בסוגיין, וז"ל: ואי דא"ל ספינה סתם ויין
זה, אם לא נתן אמאי לא יתן ואפי' כל
שכרו, שהרי מזומן הוא [בעל הספינה]
להשלים תנאו וקבלנותו, וכיון שאין העכבה
מצדו חייב לו בכל שכרו. דכי אמרינן
פסידא דפועלים דוקא פועל או קבלן
דעלמא שלא נשכר אלא בדיבור בעלמא,
אבל קבלן שנתחייב לגמרי... ומשך הדבר,^ב

^ב הנה התוס' בתחילת דבריהם כתבו דאירי
שהשוכר משך את הספינה, ועי' קנה המשכיר
את שכרו. אך מלשון הריטב"א משמע דהקנין הוא
באופן אחר, וז"ל הריטב"א "אבל קבלן שנתחייב
לגמרי להוליך **דבר ידוע** או לעשותו, ומשך
הדבר", ופשטות לשונו משמע שהקבלן משך
אותו דבר הידוע.

והיינו דס"ל להריטב"א דאם האומן משך את
הכלי שנתנו לו לתקנו, קנה, ושניהם אינם יכולים
לחזור בהם. וכ"כ להדיא לעיל דף ע"ו ב', דאומן
שמשך כלי שנתנו לו לעשות, "מיד זכה בשעבודו
לשכרו ואין בעה"ב יכול לחזור בו".

ועי' בנתיבות המשפט (סי' של"ג אות א')
שמפרש כן בשיטת הריטב"א, ובאות י' כתב כן
הנתיב"מ בדעת הרא"ש בתשובות.

ויש להדגיש, דהריטב"א לעיל דף מ"ח חולק
על שיטת ר"ת, וס"ל דבעה"ב שמשך כלי האומן
לא הוי קנין ועדיין יכולים לחזור זה בזה, וא"כ
איך כתב בסוגיין דמשיכה קונה בקבלן. אלא ע"כ
כמו שכתבנו דיש חילוק בין בעה"ב שמשך כלי
האומן ובין אומן שמשך הכלי שנתנו לו לתקן,
וכוונת הריטב"א בסוגיין דהקבלן משך את היין
[ולא שהשוכר משך את הספינה].

אך עי' בערך שי' (סי' של"ג סעי' ה') בשם ספר
הישר לר"ת ותשו' מהר"ם ב"ר ברוך החדשות
שכתבו לגבי סרסור שקיבל כלי למכרו שאפילו

פסידא דפועלים אלא היכא שלא היה
ביניהם קנין גמור, כי אם התחלת מלאכה,
דהוי רק 'קצת קנין', ומשו"ה יכול לחזור
בכל אונס ואף באונס דשוכר, אבל אם עשו
ביניהם קנין גמור לא יכול לחזור עכ"פ
באונס דשוכר. וא"כ י"ל דסוגיין מיירי
שמשך השוכר את הספינה כמו שצידדו
התוס' בתחילת דבריהם, דמשיכה קונה קנין
גמור, ומשו"ה חייב בעל היין [השוכר]
לשלם את דמי השכירות.

ומקושיית רע"א יש ללמוד דלא כמקצת
אחרונים^א שכתבו דהתוס' עצמם לא הקשו
אלא על מה שכתבו לעיל "או אפילו בלא
משיכה", דא"כ לא פריך רע"א מידי. אלא
דרע"א הבין דתוס' מקשים קושייתם אפילו
למה דכתבו מעיקרא דמיירי דשוכר משך
את הספינה.

ונמצא, דלדעת התוס' נאמר דין פסידא
דפועלים אף באופן שהיה ביניהם קנין
גמור, ורע"א רוצה לחדש דבקנין גמור לא
הוי פסידא דפועלים [עכ"פ באונס דשוכר].

ומצינו בראשונים כשיטת רע"א - עי'
בבית יוסף סי' ש"א בשם תלמידי הרשב"א
שכתב בזה"ל: גבי ספינה סתם ויין זה אע"פ
שלא נתן יתן, ע"כ בקנין דאי לא בקנין הרי
יכול לחזור בו כל שעה שירצה. וליכא
למימר דכיון דהתחיל במלאכה אפילו בלא
קנין אין שום אחד מהם יכול לחזור בו,
דכיון דנאנס יכול לחזור בו דדמי לאתא
מיטרא דהוי פסידא דפועלים, עכ"ל. הרי

^א עי' בצמח צדק (חו"מ סי' מ"ה) שכתב שהתוס'
מודו שבקנין הוי פסידא דבעה"ב.

ודאי כל שאין העכבה מצדו ואירע בו שום אונס אין לו להפסיד משכרו כלום, עכ"ל.

אך להלכה כתבו הפוסקים דלא קיי"ל כרע"א בזה, והדין הוא דהוי פסידא דפועלים אפי' בקנין גמור.

וכן מבואר בהגהות מרדכי (סי' תמ"א) שכתב לדבר פשוט דמיירי שהשוכר משך את הספינה [דהיינו קנין גמור], ואפ"ה הקשה אמאי חייב השוכר לשלם בספינה סתם ויין זה הא קיי"ל דפסידא דפועלים, יעו"ש. הרי להדיא דדין פסידא דפועלים נאמר אף בדאיכא ביניהם קנין גמור.

תוס' באו"ד. והכא נמי על כרחך פריך שיתן לו אפילו שכר חצי הדרך שלא הלך מדניחא ליה וכו'.

דין פסידא דפועלים שמצינו בעלמא הוא רק שאין נוטלין שכר על מה שלא עשו, אבל על מה שעשו מקבלין שכרם. ולכן לא הקשו התוס' אלא אהא דנותן אף על החצי שלא הלך.

תוס' באו"ד. מדניחא ליה הא דקתני אם נתן לא יטול דמשמע אם נתן כל שכרו לא יטול כלל.

התוס' כאן ס"ל דאין חילוק בדין פסידא דפועלים אם כבר שילם או לא, דהיכא דדיינינן ליה בדין פסידא דפועלים יכול השוכר גם ליקח דמי השכירות בחזרה. והיינו דדין פסידא דפועלים הוא פסק ודאי,

משך את הכלי יכולים שניהם לחזור.

ואין חילוק אם הפועל מוחזק במעות או לא. ומשו"ה למדו התוס' מהא דאין נוטלין שכר חצי השני בחזרה להא דצריך ליתן אף לכתחילה, דהתוס' לא מחלקים בדין פסידא דפועלים אם כבר שילם או לא.

אך הריב"ם בתוס' בעמוד ב' חולק על זה וס"ל דדין פסידא דפועלים לא נאמר אלא לענין שלא יתן, אבל אם כבר נתן אינו יכול לקחת בחזרה.

תוס' באו"ד. ותירץ ריב"ן דלעיל שהפועלים לא אבדו כלום רק שנתבטלו אין נותן להם כלום אבל הכא שהמשכיר הפסיד ספינתו כפועל בטל מיהא אית ליה כיון שמזומן לקיים תנאו.

והיינו דלא אמרינן פסידא דפועלים אלא היכא שהפועלים לא הפסידו כלום ע"י האונס, רק שנתבטלו ממלאכתם, אבל בספינה שהמשכיר הפסיד גוף הספינה צריך השוכר לשלם לו עבור הדרך שלא הלך כפועל בטל.

ובביאור דבריהם עי' בחזו"א (ב"ק סי' כ"ג אות י"ב) וז"ל: ונראה דלעולם שכר שהמשכיר נוטל כלול בו אחריות של אונסין, דכל הדרכים בחזקת סכנה^א, ואם באמת אירע האונס הו"ל כשימש השוכר בספינה שימוש יתירה ואשר נשתעבד

^א יל"ע דהרי מהשקלא וטריא של התוס' מבואר דטביעת הספינה הוי אונס דלא שכית, ואינה עולה כלל על דעת המשכיר [עי' לעיל עמוד רצ"ו שביארנו איך מוכח כן מדברי התוס'], וא"כ איך יתכן לומר שבשכר שקצץ המשכיר כלול גם התחייבות עבור הסיכון שתטבע הספינה, הלא אונס כזה לא עלה על דעתו, וצ"ע.

בשכרה בשביל ספק זה, עכ"ל.

ועי' בספר משפטי חושן (סי' של"ד) ועוד אחרונים שמבארים כוונת החזו"א, שדנים שבכלל השכר שמתחייב בעל היין בשכירות הספינה כלול גם התחייבות עבור הסיכון שתטבע הספינה, שאם לא היה בעל הספינה הולך בשליחותו בים לא היתה ספינתו טובעת, והתחייב בעצמו שאם יארע נזק לספינה, אפי' באונס, חייב בשכרה.

אך לפי ביאור זה היה ראוי לשלם כל שכרו ולא רק כפועל בטל, והחזו"א עצמו כבר העיר בזה, יעו"ש.

והנה צ"ב, דמאחר שבכלל השכר שמתחייב בעל היין בשכירות הספינה כלול גם התחייבות עבור הסיכון שתטבע הספינה, א"כ אמאי לא יתחייב השוכר לשלם גם בספינה זו ויין סתם.

וצ"ל דלכך הוסיפו התוס' וכתבו "כיון שמזומן לקיים תנאו", והיינו דהשוכר מעיקרא לא קיבל על עצמו לשלם אלא אם בעל הספינה מזומן לקיים תנאו, ולאפוקי בספינה זו שאינו יכול לקיים תנאו.

והנה נמצא לפי הריב"ן דאם נטבע רק היין ולא הספינה, והמשכיר לא הפסיד ספינתו, פטור השוכר לשלם עבור מה שלא הלך מדין פסידא דפועלים (כ"כ החזו"א שם).

מחלוקת תוס' ורמ"ה אי משלם ליה כל שכרו או רק כפועל בטל תוס' באו"ד. כפועל בטל מיהא אית

ליה כיון שמזומן לקיים תנאו.

עי' בטור סי' שי"א שהביא דעת הרמ"ה דצריך לשלם ליה כל שכרו ולא רק כפועל בטל.

ועי' בחזו"א (ב"ק סי' כ"ג אות י"ב) שכתב לבאר שיטת הרמ"ה על פי דבריו בביאור תירץ הריב"ן, שדנים שבכלל השכר שמתחייב בעל היין בשכירות הספינה כלול גם התחייבות עבור הסיכון שתטבע הספינה, שאם לא היה בעל הספינה הולך בשליחותו בים לא היתה ספינתו טובעת, והתחייב בעצמו שאם יארע נזק לספינה אפי' באונס חייב בשכר, וס"ל להרמ"ה דמהאי טעמא חייב לשלם כל השכר ולא רק כפועל בטל.

אך לשון הרמ"ה לא משמע כדברי החזו"א. ועי' לעיל (עמ' רפ"ט-ר"צ) על דברי הגמרא שהבאנו לשון הרמ"ה ומה שיש להעיר על דבריו.

מפשטות לשון התוס' משמע דמייירי שנשכר בעל הספינה להוליך הספינה עם יינו, ועל כן שייך כאן מושג של פועל בטל

הנה מדכתבו התוס' דמשלם ליה כפועל בטל משמע דלא שכר רק הספינה לחודה, רק שכר את בעל הספינה להוליך יינו, ויש כאן שכירות פועלים.

אך מצינו בש"ך (חו"מ סי' של"ד אות א') לשון ודין פועל בטל גם בשכירות כלים ובתים, ולשון מושאל הוא, והכוונה לכמה אדם רוצה לפחות משכרו להיות כליו בטלין ולא יפחתו מחמת תשמישן, וא"כ יש

לדחות דגם כוונת התוס' כך היא. אמנם פשטות כוונת התוס' משמע דמיירי בשכירות פועלים, ומשלם ליה כפועל בטל ממש [ואינו לשון מושאל].

ועי' בהרי"ף והרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ג) שכתבו כדברי התוס' דמשלם ליה על חצי הדרך שלא הלך כפועל בטל, וז"ל: צריך לנכות לו כדי הטורח של חצי הדרך שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל, עכ"ל.

ומבואר בדבריהם דבעל הספינה נשכר לטפל בהולכת הספינה, והיינו ששכר אותו להוליך יינו למקום פלוני, ומיירי כאן בשכירות פועלים, ולכן צריך לנכות לו כדי הטורח של חצי הדרך שלא הלך.

דברי הראשונים ביישוב קושיית התוס'

הנה התוס' הקשו בספינה סתם ויין זה אמאי חייב השוכר לשלם עבור חצי הדרך שלא הלך, דמאי שנא מהא דאמרינן באתא מיטרא או בפסק נהרא דהוי פסידא דפועלים, שכל אונס שאירע לבעה"ב ולא היה לו לידע יותר מהפועלים הוי פסידא דפועלים אע"פ שהפועל מצידו מוכן לעשות המלאכה, וא"כ הכא נמי בספינה סתם ויין זה הו"ל פסידא דפועלים.

והתוס' כתבו כאן לתרץ בשם הריב"ן, ובתוס' בעמוד ב' כתבו תירוצו אחר בשם הריב"ם [ויבוארו דבריהם לקמן עמו' ש"י-ש"א על דברי התוס' שם].

ומצינו בראשונים עוד תירוצים על קושיית התוס', וכדלהלן:

הריטב"א ותלמידי הרשב"א כתבו לחלק בין התחלת מלאכה לקנין גמור

א] הריטב"א כתב לתרץ דכי אמרינן פסידא דפועלים היינו דוקא באופן שלא היה ביניהם קנין גמור כי אם התחלת מלאכה בלבד, אבל סוגיין מיירי בקנין גמור, כגון שמשך האומן את היין^א, ובכה"ג כיון שהאונס הוא מצד בעה"ב חייב לשלם, ולא אמרינן בזה דהוי פסידא דפועלים.

וכן כתב הב"י (סי' שי"א) בשם תלמידי הרשב"א, וז"ל: וכתבו תלמידי הרשב"א גבי ספינה סתם ויין זה אע"פ שלא נתן יתן, על כרחך בקנין, דאי בלא קנין הרי יכול לחזור בו כל שעה שירצה, וליכא למימר דכיון דהתחיל במלאכה אפילו בלא קנין אין שום אחד מהם יכול לחזור בו, דכיון דנאנס יכול לחזור בו, דדמי לאתא מיטרא דהוי פסידא דפועלים, עכ"ל.

ועי' בחידושי רע"א בסוגיין שנתכוון לדברי ראשונים אלו, עי' לעיל עמודים רצ"ז-רצ"ח שהבאנו דבריו.

הראב"ד והמאירי כתבו לחלק בין התחילו במלאכה ללא התחילו

ב] הראב"ד^ב והמאירי בגיטין דף ע"ד ב' כתבו לחלק בין הסוגיות באופן אחר, דהא דאמרינן לעיל דהוי פסידא דפועלים

^א עי' לעיל עמוד רצ"ח בהערות שעל שולי הגליון שביארנו דהריטב"א ס"ל דאומן המושך כלי בעה"ב הוי קנין שכירות.

^ב הובאו דבריו ברמב"ן ע"ז דף ע"א, נמוק"י במסכתין דף מ"ו ב' מדפי הרי"ף, ור"ן גיטין דף ל"ו ע"א מדפי הרי"ף.

היינו דוקא כשלא התחילו הפועלים במלאכה, וסוגיין דספינה סתם ויין זה מיירי כשהתחיל במלאכה, וכיון שהתחיל במלאכה מאותה שעה זכה בשכרו.

ויל"ע אי ס"ל להראב"ד והמאירי דהתחלת מלאכה הוי קנין גמור, וכמשמעות הרמב"ן והרשב"א לעיל דף ע"ו ב' שכתבו: כשם שהקרקע נקנה בחזקה ומטלטלים במשיכה וכן שכירות קרקע או מטלטלים, כך שכירות פועלים בהתחלת מלאכה עכ"ל, או דאף אם התחלת מלאכה לא הוי קנין גמור אפ"ה הוי פסידא דבעה"ב.

אך עי' ברע"א שהקשה על הראב"ד דבגמרא לעיל ע"ז א' אמרינן האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא, דמשמע בפשטות שכבר התחילו במלאכה שחצי היום כבר עבר, ואעפ"כ הוי פסידא דפועלים. [ועי' בחזו"א ב"ק סי' כ"ג אות י"ט.]

ההגהות מיימוניות והרשב"א [לפי הבנת

הנתיה"מ] מחלקים בין שכיר יום לקבלן

[ג] עי' בהגהות מיימוניות (פ"ה משכירות סוף אות ו') שכתב לחלק בין שכיר יום לעושי מלאכה בקבלנות, דבשכיר יום אף שהאונס הוא מצד הפועל אפ"ה הוי פסידא דפועלים. אבל סוגיין מיירי בקבלן, ששכר את בעל הספינה בתורת קבלן להוליך יינו למקום פלוני, ובזה אם האונס הוא מצד בעה"ב [כגון ספינה סתם ויין זה] חייב לשלם.

וכן נקט הנתיה"מ (סי' של"ה אות א') בשיטת הראב"ד בהשגות על הרי"ף גיטין

דף ל"ה ב' מדפי הרי"ף^א.

ויעו"ש בנתיה"מ שביאר על פי זה את דברי הרשב"א (שו"ת ח"ו סי' רכ"ד^ב) במי ששכר נער שישמשנו, ומת בעה"ב בתוך הזמן, דהוי פסידא דבעה"ב ונוטל המשרת כל שכרו, ולמד כן מספינה סתם ויין זה, ע"כ.

והקשה הנתיה"מ, מאי שנא ממי ששכר מלמד לבנו, וחלה התלמיד, דהוי פסידא דפועל [המלמד] כמבואר בחו"מ סי' של"ד סעי' ד'.

וכתב הנתיה"מ דהרשב"א ס"ל כדעת הראב"ד שיש חילוק בין שכיר יום לקבלן, וממילא ההיא דשכר נער שישמשנו מיירי ששכרו בקבלנות ומשו"ה הוי פסידא דבעה"ב, משא"כ ההיא דשכר את המלמד מיירי בשכיר יום והוי פסידא דפועלים, עכ"ל^א הנתיבות המשפט.

והנה הרשב"א שם בתשובה מדמה ההיא דשכר נער שישמשנו לדין ספינה סתם ויין זה, והיינו דהרשב"א ס"ל דגם סוגיין מיירי כששכר את בעל הספינה להיות קבלן להוליך יינו למקום פלוני, ועל כן הוי פסידא דבעל הספינה, וסוגיא דלעיל דאמרינן דהוי פסידא דפועלים היינו

^א יעו"ש בראב"ד שכתב דכשם שבאריס אמרינן דהוי פסידא דבעה"ב [כמבואר בשו"ע סי' של"ד סעי' ג'], כגון שירדו גשמים ואין צריך עוד להשקות את השדה, דאעפ"כ נוטל כל שכרו, כן הדין בקבלן. וז"ל הראב"ד: ולי נראה שכל קבלנות נמי דיניה הכי דכיון דנחית לעבידתא כל מאי דמיתרמי רווחא בהאי עבידתא לקבלן הוי, דאי מתרמי ליה נמי טרחא יתירא עליה ידידיה רמי, הילכך רווחא נמי לדידיה הוא דהוי, עכ"ל.
^ב הובאו דבריו בב"י סי' של"ה, יעו"ש.

ע"כ בשכירי יום.

ועי' בשו"ת משכנות יעקב (חו"מ הל' נחלות סי' ס"ד) שכתב בתו"ד בזה"ל: ובאמת עיקר דינו נ' שיש מחלוקת בדבר, שלכאורה יש לדמותו לפועל דאמרינן פסידא דפועל דהו"ל לאתנויי, ותליא באשלי רברבי, שיש מן הראשונים סוברים דכל פועל שאינו שכיר יום רק קבלן ונאנס בתוך המלאכה נותנין לו שכרו משלם, ורק מי שהוא שכיר יום שנוטל לפי טרחו, עכ"ל.

הר"ח מחלק בין אונס מצד הפועל לאונס מצד בעה"ב

ד[הר"ח מחלק בפשיטות בין הסוגיות, דלעיל אמרינן פסידא דפועלים משום דהתם מיירי כשהאונס הוא מצד הפועל, ובסוגיין דספינה סתם ויין זה האונס הוא מצד בעל היין [השוכר].

דהנה השיטמ"ק לעיל דף ע"ח (ובתשובה אחרת) כתב דמי ששכר מלמד לבנו, ומת בנו, חייב האב ליתן לו שכרו משלם. והיינו משום דהאונס הוא מצד בעה"ב [שמת בנו], וכל שהאונס הוא מצד בעה"ב חייב לשלם, וכדין ספינה סתם ויין זה. וכתב השיטה דכן מוכח מפירוש הר"ח, וז"ל: ומביאין ראיה מפירוש רבינו חננאל ז"ל דפירש גבי אגר אגירי לרפקא ואתא מטרא, אי סיירה הוי פסידא דפועלים, דיכול בעה"ב לומר לפועלים לכו חפרו וכו'. וכן השוכר פועל להשקות שדה ויבש הנהר, ולא היה מנהג הנהר ליבש פסידא דפועלים שבעה"ב יכול לומר הביאו מן הנהר האחר. משמע לפירושו דפסידא

דפועלים הוי טעמא כי היכא דאמרינן ביין סתם וספינה זו [דהאונס הוא מצד בעל הספינה]... הכי נמי מצי למימר הא ארעא לכו חפרו, לכו והביאו מן נהר אחר, עכ"ל. והיינו דס"ל להר"ח דהא דאמרינן לעיל דפסידא דפועלים היינו משום שהאונס הוא מצד הפועל, והכא בסוגיין גבי ספינה סתם ויין זה האונס הוא מצד בעה"ב. ועי' כעין זה במחנ"א הל' שכירות סי' ה', ובחידושי רע"א בסוגיין², דשניהם נתכוונו לדבר אחד, דלעיל הוי פסידא דפועלים שאין האונס מתיחס דוקא לבעה"ב.

המחנה אפרים מחלק בין שכירות פועלים לשכירות קרקע וכלים

ה[עי' במחנה אפרים שכירות סי' ה' שכתב לחלק בין הסוגיות, דיש חילוק בין

¹ וז"ל המחנ"א: דהתם [בפסק נהרא] הבעל הבית גם כן מוכן לקיים תנאו, דיכול לומר לפועל הרי השדה לפניך בא השקהו... משא"כ בשוכר את הספינה סתם וא"ל יין זה, דהמשכיר יכול לקיים תנאו ולמסור ספינה ביד כמו שהתנה והשוכר אינו יכול לקיים תנאו, הילכך צריך לתת לו כל השכירות, ואע"פ שהוא אנוס דמזליה דשוכר גרם, עכ"ל.

² וז"ל רע"א: דשאני התם שאירע אונס בשל פועל ובעה"ב מצי אמר הא קאימנא, וכן בהא דאגר אגירא לדולא ופסק נהרא בפלגיה דיומא ג"כ אין האונס בשל בעה"ב רק בפועל דאינו יכול למצוא מים להשקות. אבל היכא שאירע האונס בשל בעה"ב והוא אנוס דלא שכית דלא הוי פשיעה י"ל דמזלא דבעל הבית גרים, עכ"ל. [ומיהו מלשונו משמע דבאונס דשכית הוי פסידא דפועל אף באונס דבעה"ב, דבכה"ג אף דאונס דבעה"ב הוא מ"מ הו"ל לפועל לאתנויי.]

שכירות פועלים לשכירות קרקע וכלים, והיינו דלעיל מיירי בשכירות פועל לעשות מלאכה, והבעה"ב אמר לו בהדיא ששכרו ע"מ שיעשה לו מלאכה, ולכן אף שאירע אונס אין בעה"ב צריך לשלם לו שהרי סוף סוף לא עשה הפועל את מלאכתו. אבל סוגיין מיירי כששכר את הספינה לבדה, ובעל היין מוליך את הספינה בעצמו, ולא הוי אלא שכירות כלים גרידא, והוי כמכר לו הספינה דשכירות ליומיה ממכר הוא, ותו אין על המשכיר להטפל אם יעשה בהם השוכר מלאכתו אם לא, ולכן חייב לשלם אף אם אירע אונס.

וז"ל המחנ"א: דלא דמו [שכירות בתים וספינה] לפועלים, דהפועלים שכרם בעה"ב ע"מ שיעשו לו המלאכה. וכי אינם עושים

אפי' הוי מחמת אונס תו אינם שכורים שלו וכו' שהרי לא קיימו מעשה שקיבלו לעשות. אבל בית או ספינה וכלים משעה שהחזיק בהם השוכר כבר קיים תנאו המשכיר משעת שמסרן בידו, ותו אין על המשכיר להטפל אם יעשה בהם השוכר מלאכתו אם לא, עכ"ל.

ויעו"ש עוד בהמשך דבריו בזה"ל: דפועל שאני משום דבהדיא א"ל הבעל הבית כששכרו ע"מ שיעשה לו מלאכה, וכי אינו יכול לעשות אינו שכירו. משא"כ בשוכר בהמה או כלים דמשעה שמסר המשכיר בידו תו לא נשאר למשכיר לעשות לו ולהשתדל שיוכל השוכר לגמור מלאכתו ולא רמי עליה מידי, עכ"ל.

דף ע"ט ב'

השוכר את האומנין השוכר את ספינה וטבעה לה בחצי הדרך, ר' נתן אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, פי' דמספקא לן מילתא ואוקי ממונא בחזקת מריה. ושמע מינה דהיכא דנתן ברצונו אין מוציאין מידו, ומדלא קאמר אם תפס לא יחזיר ש"מ דלא מהניא ביה תפיסה, עכ"ל.

הרי מפורש בדברי הרמב"ן דדינא דר' נתן 'אם לא נתן לא יתן ואם נתן לא יטול' הוא דין של ספק, ויסודו משום תפיסה ברשות.

ב[הריב"ם]הובאו דבריו בתוס' בסוגיין], כתב "דמאן דתפיס לא מפקינן מיניה, דהמוחזק יאמר לחבירו כיון שאינך יכול לקיים תנאך מזלך גרם, המוציא מחבירו עליו הראיה". ומבואר כדברי הרמב"ן דהוי ספק, ואמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה. ובפשטות י"ל דמספקא לן מזל של מי גרם.

ועי' בריטב"א שכתב דכל אחד יש לו טענה על חבירו דהאונס אתא מחמתיה, והיינו דכל אחד טוען דמזל חבירו גרם. ובפשטות כוונתו לומר דהוי ספק מזלו של מי גרם, וכשיטת הריב"ם (ספר מראה המקום).

ג[אך מרש"י בסוגיין משמע אחרת, דאין זכות לתובע להוציא מהנתבע, כיון שהתובע עצמו ג"כ מעכב השלמת השכירות, והוא דין ודאי.

ד[התוס' בסוגיין כתבו 'דהמוחזק יאמר לחבירו לית לך גבאי מידי דקיים תנאך', והיינו כפירש"י, והוא דין ודאי, שכיון שהתובע עצמו אינו יכול לקיים תנאו אין לו זכות להוציא מעות מחבירו.

רש"י ד"ה נימא ליה הב לי ההוא חמרא. גופיה ואנא מיייתנא ספינתא אחריתי הואיל והספן יש בידו להשלים תנאו וזה מעכב ישלם כל השכר.

בפשטות משמע מרש"י דמשום זה לחוד דהספן יכול לקיים תנאו ובעל היין אינו יכול לקיים תנאו, חייב לשלם, ואף אם הפועל לא איבד כלום, ודלא כהריב"ן בתוס' בעמוד א'.

וגם מבואר מרש"י דצריך לשלם "כל השכר" ור"ל דחייב לשלם גם על חצי הדרך שלא הלך, ודלא כהריב"ם בתוס' בעמוד ב' ד"ה אי אתה.

ועי' ברבינו פרץ שכתב בשם רש"י דחצי דרך הראשון שכבר הלך ודאי חייב לשלם אפי' בספינה זו ויין סתם, והחילוקים הנזכרים בגמרא הם רק בנוגע לחצי השני שלא הלך.

**דין ספינה זו ויין זה
אם הוא משום ספק ודין תפיסה
ברשות, או שהוא מדין ודאי
רש"י, תוס', ריב"ם, רמב"ן, ריטב"א
גמ'. אמר רב פפא לא משכחת לה אלא
בספינה זו ויין זה.**

בחידושי הרמב"ן לעיל דף ו' א' מבואר דב'ספינה זו ויין זה' הדמים נשארים ביד המוחזק מדין ספק.

א[הרמב"ן מוכיח מסוגיין שמהני תפיסה ברשות, וז"ל: וגרסינן נמי בפרק

וכן מבואר ממה שהקשו התוס':
 וא"ת דמ"מ אם נתן כל השכירות אמאי
 לא יטול השוכר שכר דחצי הדרך שלא
 הלך וכי בשביל שמשכיר מוחזק ירויח,
 עכ"ל. והנה אם יסוד הדין בספינה זו ויין
 זה הוא משום דהוי ספק והמוציא מחבירו
 עליו הראיה א"כ קושיית התוס' אינה
 מובנת כלל. ועל כרחק דהתוס' ס"ל
 דהמוחזק זוכה בהמעות בתורת ודאי,
 ומשו"ה הקשו שפיר 'דוכי בשביל שמשכיר
 מוחזק ירויח'.

ולקמן בסמוך יבואר עוד בשיטת התוס'
 דזכות בעל היין וזכות בעל הספינה להחזיק
 מעות שבידם הוא מטעמים שונים [ותרוייהו
 מדין ודאי].

**רש"י ד"ה אלא ביין זה וספינה זו. ולא
 ביד זה וזה להשלים, הילכך יד תובע על
 התחתונה, דאמר ליה היאך אנא לא
 מעכבנא מכי מיייתית דידך.**

דברי רש"י מבוארים ע"פ דברי הרא"ש,
 יעו"ש בהרחבה, ותמצית דבריהם: שכיון
 שמוטל על כל אחד מהם לקיים התחייבות
 דידיה, דהיינו שמוטל על המשכיר להביא
 ספינה להוליך את היין, ומוטל על השוכר
 להביא יינו להוליכה. לכן כל מי שתובע
 את חבירו לקיים ההתחייבות, צריך הוא
 עצמו לקיים התחייבות דידיה תחילה ואז
 יכול לומר לחבירו קיים תנאך. וכאן
 שאמרו ספינה זו ויין זה אי אפשר להתובע
 לקיים ההתחייבות המוטלת עליו, ולכן אינו
 יכול לתבוע את חבירו המוחזק לומר קיים
 תנאך.

ואין דברים אלו משום ספק, אלא דכן

הוא עיקר הדין, וכל אחד יכול להחזיק
 המעות שבידו בתורת ודאי.

**רש"י באו"ד. דאמר ליה היאך אנא לא
 מעכבנא מכי מיייתית דידך.**

צ"ב, איך יכול לומר "אנא לא מעכבנא
 מכי מיייתית דידך", הא אין זה אמת, דהא
 שניהם מעכבים, רק שאעפ"כ יש לו לנתבע
 טענה שיקיים התובע התחייבות דידיה
 תחילה.

**תוס' ד"ה אי אתה מוצא אלא ביין זה
 וספינה זו. דהמוחזק יאמר לחבירו לית
 לך גבאי ולא מידי דקיים תנאך.**

כוונתם כמו שכתבנו לעיל בסמוך
 בביאור דברי רש"י, דדין ודאי הוא, שאינו
 יכול לתבוע מהמוחזק עד שהוא עצמו
 יקיים תנאו תחילה.

**תוס' באו"ד. וא"ת דמ"מ אם נתן כל
 השכירות אמאי לא יטול השוכר שכר
 דחצי הדרך שלא הלך וכי בשביל
 שמשכיר מוחזק ירויח, ועוד דשכירות
 אינה משתלמת אלא לבסוף, ולמה יפסיד
 השוכר חצי הדרך שלא הלך.**

התוס' כאן מקשים ב' קושיות:
 חדא, דכיון דבעל הספינה אמר ספינה
 זו ואינו יכול לקיים התחייבות דידיה, א"כ
 אין מגיע לו על חצי הדרך שלא הלך, ויש
 לבעל היין לתבועו על זה אף בלי לקיים
 התחייבות דידיה תחילה.

ומקשים עוד, דאין שכירות משתלמת
 אלא לבסוף וא"כ המעות שניתנו לו על חצי
 הדרך השני אינם אלא כפקדון בעלמא,

ולענין נידון דידן אין לו מעלת מוחזק.

ויש להעיר, דאמאי לא נאמר אין שכירות משתלמת אלא לבסוף גם לענין חצי הדרך שכבר הלך, ולמה מקשים קושיא זו רק על שכר חצי הדרך השני.

ויש לומר, דמאחר שטבעה הספינה ואי אפשר להם להמשיך השכירות א"כ ביחס לחצי הדרך הראשון נחשב כסוף שכירות (מראה המקום).

דברי הקה"י בביאור דברי התוס'

דהמקדים מעות מתכוון שיהא שלו לאלתר

בתורת תשלומין עבור קנין השכירות

תוס' באו"ד. וי"ל כיון שנתן לו שכרו נתרצה שיהא שלו לאלתר אע"ג דאינה משתלמת אלא לבסוף לדעת כן נתנו שיהא שלו לאלתר.

בפשטות כוונת התוס' לומר דעל דעת כן נתנו שאפילו אם תטבע יהא שלו, שכיון שנתן לו קודם שהתחייב בשכרו הרי זה גילה דעתו שמחל לו שאפילו אם תטבע הספינה אינו חייב להחזיר השכר והתרצה ומחל לו.

אמנם עי' בקהלות יעקב (סי' מ"ו) שכתב דצ"ע לפרש כן בכוונת תוס', דלכאורה הרי טביעת הספינה הוא אונס דלא סליק אדעתיה, ולא חשב כלל שיהא שלו אפי' יארע אונס זה.

ויעו"ש שכתב לפרש כוונת התוס' באופן אחר, ובהקדם מה שיש לדון ביסוד דין תשלומי שכירות, אם הם תשלומין עבור קנין השכירות או שהם תשלומין עבור ההשתמשות. וז"ל הקה"י:

דיש לפרש דעכשיו בשעה ששוכר ועשה מעשה הקנין בחצר, קנאה קנין פירות או שעבוד לפירות, ומחמת זה נתחייב השוכר תיכף בתשלומין, אבל עבור מה שמשמש בהדבר השכור אין לו לשלם דכבר קנאה ובשלו הוא משתמש.

ויש לפרש דעבור קניית שעבודים דשכירות אינו מתחייב תשלומין, דקנין זה הקנה לו בלא מחיר, רק שעיקר ענין שכירות הוא להתחייב תשלומין עבור ההשתמשות נואפי' לא נשתמש בפועל מ"מ עבור הא דקאי ברשותי' להשתמש מתחייב בדמיון. ואע"פ שכבר קנאה לשעבודים דשכירות, מ"מ הקנין לא הי' שיהא לו זכות השתמשות בחנם, אלא יש לו זכות השתמשות במחיר שפסקו ביניהם.

ומהא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף מוכח כצד השני, דהחייב תשלומין הם עבור השתמשות נאו עבור שהדבר מוחזק ברשותו להשתמשות, ולהכי אינו מתחייב אלא בגמר נטילת ההשתמשות וכו', אבל את"ל דחייב השכירות הוא עבור קניית זכות השעבוד הלא זה כבר קנה מעכשיו על כל הזמן ששכר, והי' ראוי שיתחייב עכשיו, כמו קונה חפץ שמתחייב עבור הקניי' בשעה שקנה, ולא עבור מה שמשמש בו [דכבר בשלו משתמש].

ונראה שכל זה כשלא הקדים לו שכרו, אבל כשהקדים לו שכרו אז הוי תשלומין עבור קניית זכות השתמשות, דאל"כ למה נותן לו עכשיו, והרי בתורת תשלומין נותן לו ולא לשם הלואה, אע"כ דמשלם לו עבור אותו זכות שעבוד שקנה עכשיו בדבר השכור.

ובזה יש לבאר היטב דברי התוס' דף ע"ט ב'..... דכל שמקדים שכרו מתכוין שיהא שלו לאלתר בתורת תשלומין עבור קניית זכות ההשתמשות בדבר המושכר, וממילא אפי' נאנס שייכים הדמים למשכיר כיון שעבור קניית ההשתמשות שילם ואותו זכות הא קנה כבר על כל הדרך, וכשנטבע ממנוא ידידה נאנס כמו קונה חפץ ונאנס, דמ"מ חייב דמיו כיון שכבר קנאה ועבור קנייה זו נתחייב דמיו, עכ"ל הקה"י.^א

ונמצא, דדין אם נתן לא יטול ודין אם לא נתן לא יתן, לאו מחד טעמא נינהו. דדינא דאם לא נתן לא יתן יסודו הוא כמו שכתבו התוס' בתחילת דבריהם 'דהמוחזק יאמר לחבירו לית לך גבאי ולא מידי דקיים תנאך'. ודינא דאם נתן לא יטול יסודו הוא משום 'דלדעת כן נתנו שיהא שלו לאלתר'.

אמנם יש מקום לדון בזה, דהא בספינה זו ויין סתם יכול בעל היין ליטול מעות בחזרה אף שהקדים המעות, וע"כ דאף שנתן המעות עבור הקנין מ"מ יש תנאי בהקנין שיהא המשכיר מזומן לקיים התחייבות ידידה, ולפ"ז ה"ה בספינה זו ויין זה אף שקיבל המעות בתורת תשלומין עבור הקנין מ"מ הרי אינו יכול לקיים התחייבות ידידה דהא אמר ספינה זו, אלא דמ"מ כיון דהמעות ניתנו לו ע"ד לזכות בהן מיד עבור הקנין א"כ מוחזקות ידידה שמיה מוחזק,

ואי אפשר לבעל היין לתבוע מעותיו בחזרה אא"כ הוא עצמו מקיים התחייבות ידידה תחילה, וכמש"כ התוס' 'דהמוחזק יאמר לחבירו לית לך גבאי ולא מידי דקיים תנאך'. ונמצא דדינא דאם נתן לא יטול ודינא דאם לא נתן לא יתן שניהם מטעם אחד.

דברי התרומת הדשן ומהר"ח אור זרוע בביאור כוונת התוס'

מבואר מדבריהם דכוונת התוס' מטעם

מחילה [ולא משום דהתשלום בתחילה הוא

עבור הקנין]

עי' במהר"ח אור זרוע (סי' ס"ו) שכתב דדברי התוס' לא נאמרו אלא היכא שנתן לו המעות ברצונו, ולא באופן שהמשכיר עמד על כך שיקדים לו שכרו נר"ל שהמשכיר לא רצה להשכיר לו הספינה אא"כ מקדים לו דמי השכירות].

והנה אם נימא דיש ב' אופני תשלומין, תשלומין עבור ההשתמשות ותשלומין עבור הקנין, ותלוי אם משלם בתחילה או בסוף, וכשמשלם בתחילה הרי הוא משלם עבור הקנין, א"כ אין סברא לחלק בין אם שילם בתחילה מדעתו או שהמשכיר דורש ממנו כך, דהרי כשהמשכיר דורש ממנו שישלם בתחילה כוונתו היא גופא שאינו משכירו לו אא"כ ישלם לו עבור הקנין, ועל דעת כן שכרו.

ומהר"ח אור זרוע שחילק בין משלם בתחילה מדעת עצמו להיכא שהמשכיר דורש ממנו כך, ע"כ ס"ל דכוונת התוס' כמו שכתב הקה"י בתחילת דבריו, דאף

^א והנה עיקר דברים אלו שיש ב' אופני תשלומי שכירות, וכשמקדים דמי שכירות התשלומין הם עבור הקנין, כן מבואר בהרחבה בקובץ הערות סי' נ"ג, יעו"ש.

כאפותיקי מפורש שאין הלזה חייב לפורעו
מדבר אחר, יעו"ש.].

**תוס' באו"ד. וי"ל כיון שנתן לו שכרו
נתרצה... לדעת כן נתנו שיהא שלו
לאלתר אם לא ישאר בו.**

יל"ע, דמאחר דס"ל להתוס' דהמקדים
דמי שכירות נתרצה שיהא שלו אפי' אם
יארע אונס ותטבע הספינה, א"כ מה זה
שתמה הריב"ן בעמוד א' בהא דבספינה
סתם ויין זה אם נתן לא יטול אפילו שכר
חצי הדרך שלא הלך, ומכח זה חידש
דבהפסיד בעל הספינה לא אמרינן פסידא
דפועלים, הא לפי המבואר בתוס' כאן לא
קשה מידי מהא דאם נתן לא יטול, דכיון
דכבר קיבל השכר ליכא טענת אונס.

אמנם לא קשה מידי, דהיינו מה
שהוסיפו התוס' "אם לא ישאר בו", ור"ל
דק גבי ספינה זו דכבר לא נשאר לו לקיים
תנאו, בזה נתרצה שיהיה שלו אף שלא
נגמרה המלאכה, משא"כ בספינה סתם הרי
עדיין נשאר בידו לקיים תנאו להביא ספינה
אחרת, וכל כה"ג לא אמרינן דנתרצה שיהא
שלו לאלתר (עי' בספר משכן שלום חו"מ
סי' ס"ז שמפרש כן בכוונת התוס').

ביאור דברי הריב"ם

ספר משפטי חושן

**תוס' באו"ד. וריב"ם פי' ... לא פריך אלא
אמאי לא יתן שכר חצי הדרך שכבר הלך,
אבל שכר חצי הדרך שלא הלך פשיטא
שלא יתן כיון שהוא אנוס, מ"מ אהא
דקתני אם נתן לא יטול דמשמע דלא יטול**

שהשוכר אינו משלם עבור הקנין אפ"ה
גמר בדעתו ונתן שאפילו אם תטבע יהא
שלו מטעם מחילה, ומשו"ה מחלק בין אם
עשה כן מרצונו או שהמשכיר מכריחו
לעשות כן.

ועי' בתרומת הדשן (סי' שכ"ט) שנקט
לדבר פשוט, דמה שכתבו התוס' 'דכיון
שנתנו לו שכרו לדעת כן נתנו שיהא שלו
לאלתר' היינו אפילו אם נתנו לו באמצע
המלאכה, יעו"ש.

ומבואר דס"ל דכוונת התוס' מטעם
מחילה, דטעם זה שייך אפילו אם נתנו לו
באמצע המלאכה, דכל היכא שנתנו
קודם שנתחייב יש בזה גילוי דעת שמוחל
ומתרצה שיהא שלו לאלתר אם יארע
אונס.

אבל אם נפרש בכוונת התוס' דהמקדים
מעות משלם עבור הקנין, א"כ בפשטות
היינו רק כשמשלם מיד לאחר הקנין ולא
באמצע המלאכה. ובנתיבות המשפט (סי'
שי"ב אות י"ג) מבואר עוד יותר, דדוקא
כשהותנה ביניהם מראש שהשוכר ישלם
בתחילה ולא בסוף, דבכה"ג מוכח
שהתשלום הוא עבור הקנין ולא עבור
השימוש.

[ועי' בספר מנחת פתים (סי' קי"ז)
שמבאר גדר הקדמת שכר שאין זה מטעם
מחילה או מצד תשלום על הקנין, אלא הרי
הוא כהלואה, שמלזה השוכר למשכיר או
בעה"ב לפועל, ומתנה עמו שיפרענו
במלאכתו או בשכירות, וכיון שהותנה
שהפרעון הוא ממלאכתו דוקא א"כ הרי זה

כלל אפי' שכר חצי הדרך שלא הלך לא קשה ליה דכיון שהוא מוחזק וכו'.

דברי הריב"ם^א נאמרו ליישב מה שהקשו התוס' בעמוד א' מאי שנא בסוגיין גבי 'ספינה סתם ויין זה' דחייב לשלם, ואילו לעיל דף ע"ז א' אמרינן דהוי פסידא דפועלים.

והריב"ם תי' דמה דאמרינן לעיל בדף ע"ז דהוי פסידא דפועלים, היינו רק משום דבעה"ב מוחזק במעותיו, ואין מוציאין מיד המוחזק, אבל אם כבר שילם לפועל אז אדרבה הדין הוא דהוי פסידא דבעה"ב, דכיון שהפועל מוחזק אין מוציאין מידו. וטעם הדברים, משום דדין פסידא דפועלים אינו דין ודאי, רק דין ספק הוא, דמספק אין מוציאין מבעה"ב וממילא הוא דהוי פסידא דפועלים, אבל אם כבר שילם לפועל אז אדרבה מספק אין מוציאין מידו.

ולפ"ז פירש הריב"ם דהא דפריך בגמרא בעמוד א' 'אם לא נתן אמאי לא יתן' הכוונה שיתן שכר חצי הדרך שכבר הלך, אבל שכר חצי הדרך שלא הלך פטור מלשלם, דהלא על כגון זה גופא נאמר דינא דפסידא דפועלים [דמספק אין מוציאין מבעה"ב].

אבל אהא דקתני 'אם נתן לא יטול' אף דמשמע דלא יטול כלל אפי' שכר חצי הדרך שלא הלך, לא קשיא ליה, דכיון שכבר שילם אין מוציאין מיד הפועל [בעל הספינה], דאין מוציאין מיד המוחזק, וכמו

^א כל דברינו בביאור דברי הריב"ם, ובמה דפליג על הריב"ן, הם מספר משפטי חושן סי' של"ג סעי' א' בביאורים אות ה' ובהערות אות ב', יעו"ש במתק לשונו.

שביארנו לעיל דדין פסידא דפועלים יסודו מדין המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן אם כבר שילם לפועל אין מוציאין מידו.

הריב"ן והריב"ם פליגי אי פסידא דפועלים

הוא מדין ודאי או מדין ספק

והנה הריב"ן בתוס' בעמוד א' כתב דאין לפרש דכשפריך בגמרא אמאי לא יתן הכוונה שיתן רק חצי דרך הראשון, אבל מחצי דרך השני שלא הלך אכן פטור והוי פסידא דפועלים, דא"כ מהאי טעמא גם אם כבר שילם לו כל שכרו דין הוא שיטול חצי השכר בחזרה, וע"כ דבסוגיין לא שייך כלל דין פסידא דפועלים. והיינו משום דהריב"ן סבר דדין פסידא דפועלים הוא דין ודאי [ולא דין ספק] ולכן ס"ל דאם היה שייך כאן דין פסידא דפועלים א"כ מהאי טעמא הו"ל לבעל היין גם ליטול בחזרה המעות שנתנו על חצי הדרך השני שלא הלך.

אבל הריב"ם ס"ל דדין פסידא דפועלים הוא רק מדינא דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואף שאין צריך לשלם לפועל, מ"מ אם כבר שילם אין מוציאין מיד פועל, דהלא גם לענין זה אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה.

היוצא מדברינו: נחלקו הריב"ן

והריב"ם בהא דאמרינן לעיל דף ע"ז "פסידא דפועלים", אם הוא מדין ודאי, או שהוא רק מספק מדין המוציא מחבירו עליו הראיה.

והנה עי' ברא"ש לעיל סי' ג' שכתב בזה"ל: פסידא דפועלים, דהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה, עכ"ל. ונחלקו הפוסקים בביאור דבריו, דבשו"ת

מהר"ם פדואה (סי' פ"ו) ובספר שבות יעקב (ח"א סי' קע"ו) נקטו כפשטות לשונו דספק הוא מזלו של מי גרם, וממילא דיינינן ליה בדין המוציא מחבירו עליו הראיה.

אמנם האחרונים כתבו דמדברי תרומת הדשן (סי' שכ"ט) מבואר שכוונת הרא"ש דכיון שבדרך כלל הפועל הוא זה שזקוק להוציא שכרו מיד בעה"ב, לכך היה לו להתנות עמו בתחילת השכירות שאם יארע אונס לא יפסיד שכרו, וכיון שלא התנה בשעה שנשכר איהו דאפסיד אנפשיה, ומסתמא מחל לו על שכרו עבור שעת האונס.

ולפי מה שכתבנו דברי אחרונים הנ"ל תלויין בדברי הריב"ן והריב"ם.

והנה יש לפרש את המשך דברי התוס' [וכ"כ האחרונים], דהתוס' בתחילת דבריהם הקשו "וכי בשביל שמשכיר מוחזק ירויח", ותירצו מה שתירצו, ועכשיו מביאים התוס' את דברי הריב"ם אשר גם לפי דבריו מיושב קושייתם, דכיון דס"ל להריב"ם דמהני תפיסה בספינה סתם ויין זה לא קשה כלל קושיית התוס', דלכך אם נתן לא יטול בספינה זו ויין זה שהכל הולך אחר המוחזק, ואף אם לא הקדים לו בעה"ב שכרו אלא שתפס הפועל מהני תפיסתו.

תוס' באו"ד. ומשני ביין זה וספינה זו דמאן דתפיס לא מפקינן מיניה, דהמוחזק יאמר לחבירו כיון שאינך יכול

לקיים תנאך מזלך גרם המוציא מחבירו עליו הראיה.

כל אחד מהם טוען מזלך גרם, והיינו דיש כאן ספק מזל של מי גרם, וכיון שהוא ספק אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה.

ראשונים החולקים על סברת הריב"ן והריב"ם

מרדכי, רבינו יואל, רשב"א, מחנ"א ע"י במחנ"א (שכירות סי' ח') שכתב בזה"ל: ולענ"ד נראה דגדולי הראשונים חולקין על סברת ריב"ן וריב"ם, וס"ל דכל דהפועל יכול לומר אנא הא קאימנא [שהאונס הוא מצד בעה"ב], אף שלא הפסיד [הפועל] ספינתו ואינו מוחזק נוטל כל שכרו כפועל בטל, עכ"ל.

ויעו"ש שמוכיח כן מדברי המרדכי (סי' שמ"ו) שכתב בשם רבינו יואל, במי ששכר מלמד לבנו, ומת בנו, שחייב האב ליתן לו שכרו משלם^א, שיכול המלמד לומר הא קאימנא תן לי בנך ואלמדנו, והוי כספינה סתם ויין זה שנותן לו כל שכרו.

והיינו דרבינו יואל ס"ל דכיון שהאונס הוא מצד בעה"ב, חייב לשלם לפועל גם עבור חצי המלאכה שלא נעשתה, ואף שלא הפסיד הפועל וגם אינו מוחזק. [אבל לדעת הריב"ן והריב"ם לא היה לו לשלם להמלמד על הזמן שלא עשה, כיון שלא הפסיד הפועל וגם אינו מוחזק. ורבינו יואל

^א ודלא כשיטת המחבר והרמ"א חו"מ סי' של"ד סעי' ד' שפסקו דהוי פסידא דמלמד. ע"י לעיל עמוד ש"ב אות ג'.

שמחייב את בעה"ב ע"כ חולק על הריב"ן והריב"ם].

ויעו"ש במחנ"א שכתב להוכיח דגם הרשב"א חולק על הריב"ן והריב"ם, דהנה עי' בשו"ת הרשב"א (ח"ו סי' רכ"ד) במי ששכר משרת שישמשנו, ומת בעה"ב בתוך הזמן, דחייבים היורשים לשלם להמשרת כל שכרו^א.

והיינו דהרשב"א ס"ל דכיון שהאונס הוא מצד בעה"ב, חייב לשלם לפועל גם עבור חצי המלאכה שלא נעשתה, ואף שלא הפסיד הפועל וגם אינו מוחזק. [אבל לדעת הריב"ן והריב"ם לא היה ליורשים לשלם להמשרת שכרו על הזמן שלא עשה כיון שלא הפסיד המשרת וגם אינו מוחזק. והרשב"א שמחייב את היורשים ע"כ חולק על הריב"ן וריב"ם].

מחלוקת ראשונים ביסוד דין חלוקה בספינה סתם ויין סתם

רא"ש, תשב"ץ, ראב"ד

גמ'. אבל בספינה סתם ויין סתם חולקין. פירש"י: אם קבל יחזיר החצי, ואם לא נתן יתן החצי, שהרי ביד שניהם להשלים, עכ"ל.

והנה כל אחד באמת יכול לקיים תנאו, אלא שכל אחד מהם אינו רוצה לקיים את תנאו עד שיקיים חברו תנאו תחילה. ועי' ברא"ש שכתב: ואין המוחזק יכול

^א יעו"ש ברשב"א שלמד כן מדין ספינה סתם ויין זה. דחייב בעל היין לשלם.

לומר לחבירו קיים תנאך תחילה, דמצי אידך למימר עד שלא תביא את שלך אין עלי להביא את שלי, שאיני מאמינך שתביא את שלך ונמצאתי טורח ומפסיד מעותי בחנם, עכ"ד.

ומבואר מדברי הרא"ש דביסודו יש למוחזק טענה של "לא תתבעני עד שתקיים תנאך" [וכמו דאמרינן לעיל בספינה זו ויין זה], אלא דיש להתובע טענה כנגדו "איני מאמינך שתביא את שלך ונמצאתי טורח ומפסיד מעותי בחנם".

וכתב הרא"ש: וכיון דהאי לא מייתי חמרא והאי לא מייתי ספינתא הוי מילי דידהו שקילי כי אהדדי וחולקין דמים, עכ"ל.

וצ"ב ביסוד הך דין חלוקה.

ועי' בתשב"ץ (ח"א סי' ער"ב) שכתב בזה"ל: ואשכחן נמי דינא דחלוקה היכא דבטענותיהו שקילי, כההיא דפרק האומנן דשוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך דאסיק רב פפא דבספינה סתם ויין סתם חולקין, עכ"ל. והיינו דכלל הוא שחולקין בטענות שקולות. ועי' בתוס' דף ס"ב ב' שכתבו דבכמה מקומות בש"ס פסקו דין חלוקה ומשום דבכל אלו היה נראה לחכמים שיחלוקו, יעו"ש. והיינו דבכמה מקומות תקנו חז"ל דין יחלוקו, והוא תקנת חכמים בעלמא, ובפשטות 'טענות שקולות' הוי אחד מאותן מקומות שתקנו חז"ל דין יחלוקו.

ולפירוש זה, מי שהמעות בידו באמת הוי מוחזק, אלא דכל אחד יש לו טענה מעליא כנגד חזקת חבירו, וחולקין משום דטענותיהם שקולות.

אך הראב"ד [הובאו דבריו במיוחד לריטב"א] מפרש אחרת, דמוחזקות של כל אחד לא חשיב מוחזקות [מהטעם שיבואר בסמוך], וא"כ הו"ל ממון המוטל בספק בלא מוחזק דהדין הוא דחולקין.

וז"ל: אבל בספינה סתם ויין סתם נותן לו חצי שכרו בין נתן בין לא נתן, מפני שעדיין הם עומדים בספק זה אם יביא ספינה וזה אם יביא יין, ותפיסת המעות לאו תפיסה הוא כלל, שעדיין בידם להוציא זה מיד זה - אם זה יביא ספינה וזה לא יביא יין או זה יביא יין וזה לא יביא ספינה, הלכך הוו להו ממון המוטל בספק כל עת וחולקים, עכ"ל^א.

ביאור ספיקו של הריב"ם

תוס'. אבל בספינה סתם ויין סתם חולקין. בהא מספקא לריב"ם אם חולקין שכו חצי הדרך שהלך דוקא ונותן רביעית או חולקין כל השכירות וכו'.

ע' במהרש"א שמפרש דספיקת הריב"ם היא לשיטתו דס"ל בספינה סתם ויין זה דאין צריך ליתן שכר חצי הדרך שלא הלך [והוי פסידא דפועלים], וא"כ הדברים ק"ו, דאם ביין זה אין צריך ליתן חצי הדרך שלא הלך כ"ש ביין סתם דאין צריך ליתן חצי הדרך שלא הלך, והגמרא דאמרה כאן חולקין היינו ע"כ שחולקין חצי הדרך שהלך, ונמצא דחייב לשלם רק

^א ע' בדברי התשב"ץ שהבאנו לעיל בסמוך שמבואר מדבריו דפי' הרא"ש ופי' הראב"ד הם שני פירושים שונים. יעו"ש.

רביעית השכירות.

והצד לומר שחולקין כל השכירות, היינו משום דאפשר דספינה סתם ויין סתם עדיף טפי, משום דבאמת אין כאן אונס המעכב לבעל הספינה לגמור מלאכתו, ומוכן הוא לקיים תנאו אם בעל היין יביא לו יין אחר [דהא מיירי ביין סתם], אלא שאינו רוצה להביא ספינה עד שיביא חברו יינו, ועל כן חולקין גם שכר של חצי הדרך שלא הלך.

אם ספיקו של הריב"ם שייך גם היכא

שכבר נתן

והנה צ"ב בספיקו של הריב"ם, דאף דס"ל לעיל בספינה סתם ויין זה דאין צריך ליתן שכר חצי הדרך השני, מ"מ מודה הריב"ם שאם כבר נתן לא יטול, וא"כ ה"ה הכא בספינה סתם ויין סתם, דהדין נותן שאם כבר נתן כל השכירות יחלוקו גם שכר חצי הדרך השני.

ועי' בחזון איש (ב"ק סי' כ"ג אות י"ג) שכתב דספיקו של הריב"ם אכן אינו אלא בלא נתן, אבל בנתן חולקין שכר כל הדרך, ועי' בדרישה סי' שי"א.

מדברי הרא"ש מבואר כצד השני של

הריב"ם

והנה הרא"ש בסוגיין גבי 'ספינה סתם ויין זה' כתב דבעל היין אינו חייב ליתן שכר חצי הדרך השני שלא הלך, ואעפ"כ משמע מפשטות דברי הרא"ש גבי 'ספינה סתם ויין סתם' דחולקין שכר כל הדרך. ונמצא דפשיטא ליה כצד השני של הריב"ם.

שיטת רש"י היא היפך הריב"ם, דחולקין רק חצי הדרך השני

כבר הבאנו דרבינו פרץ כתב בשם רש"י דסוגיין לא מיירי אלא בשכר חצי הדרך השני, אבל שכר חצי הדרך הראשון ודאי צריך לשלם בלא שום ספק. ולדבריו צ"ל דהא דאמרינן הכא בספינה סתם ויין סתם דחולקין היינו שכר חצי הדרך השני, דאילו שכר חצי הדרך הראשון בלא"ה צריך לשלם, ונמצא דסך הכל צריך לשלם ג' רבעים.

שיטת הריטב"א דמשלם על מה שהלך

הריטב"א כתב בזה"ל: חולקין שכר כל הדרך בין שנתן כבר ובין שלא נתן, כיון שכל אחד מהן היה יכול לקיים תנאו, ולא עוד אלא שאילו בא אחד מהם לקיים תנאו אז יפסיד לגמרי, וכיון שכן דין הוא שיתן לו שכר מה שהלך ואע"פ שעדיין לא נתן כלום, עכ"ל.

והנה לשון הריטב"א "דין הוא שיתן לו שכר מה שהלך" משמע דבספינה סתם ויין סתם משלם רק על מה שהלך, ומה דאמרינן 'חולקין' היינו ע"כ משום דמיירי שהלך חצי הדרך, ונמצא דמשלם חצי שכרו, אבל אה"נ אילו הלך מעט משלם רק מעט ואם הלך יותר מחצי משלם יותר, והכלל העולה הוא דבספינה סתם ויין סתם משלם על מה שהלך^א.

^א עיי' בסמ"ע (תו"מ סי' שי"א אות ז') ד'בספינה סתם ויין סתם' אין חילוק אם הלך יותר מחצי הדרך או פחות מחצי הדרך, דבכל אופן שיהי' חולקין בשוה שכר כל הדרך. ואמנם כתב הסמ"ע דאף שנראה לו כן מ"מ אינו מוכרע.

ונמצא דיש לפרש דין חלוקה בסוגיין בד' אופנים:

א] חולקין שכר כל הדרך (רא"ש, וריב"ם בהצד השני).

ב] חולקין שכר חצי הדרך הראשון, ומשלם דביעית משכר כל הדרך (ריב"ם בהצד הראשון).

ג] חולקין שכר חצי הדרך השני מלבד מה שצריך לשלם עבור כל החצי הראשון, ומשלם סך הכל ג' רבעים (רש"י אליבא דרבינו פרץ).

ד] בכה"ג משלם על מה שהלך, ולשון חולקין הוא משום דמיירי שהלך חצי הדרך, ונמצא דחולקין חצי השכר (ריטב"א).

ועיי' בש"ך (שם אות ג') שכתב 'ולפע"ד הוא מוכרע', ולא ביאר מאין ואיך הוא מוכרע.

ועיי' בתו"א (ב"ק סי' כ"ג אות י"ג) שכתב דיש להכריע כהסמ"ע מספיקו של הריב"ם, דעד כאן לא מספקא ליה לריב"ם אם חולקין שכר חצי הדרך השני אלא משום דאזיל לשיטתו דאין צריך לשלם על החצי השני אף בספינה סתם ויין זה. ומשמע דלדעת הריב"ן דס"ל בספינה סתם ויין זה דמשלם שכר כל הדרך, אז פשוט דבספינה סתם ויין סתם חולקין שכר כל הדרך אף שלא הלך אלא חצי הדרך, וא"כ ה"ה דחולקין כן גם אם הלך פחות מחצי הדרך, דמאי שנא.

אמנם מדברי הריטב"א שהבאנו מבואר דיש נפק"מ כמה הלך, אך לדעתו אין הכוונה שחולקין שכר מה שהלך, רק כוונתו שמשלם על כל מה שהלך, ומיירי שהלך חצי הדרך וכמו שביארנו בפנים.

גמ'. ת"ר השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך נותן לו שכרו של חצי הדרך ואין לו עליו אלא תרעומת.

בפשטות כוונת הברייטא שמשלם עבור חצי הדרך הראשון.

אמנם לפי פירוש רש"י בסוגיין מסקנת הגמרא היא דפרקה לטועניה בגויה, כלומר שבחצי הדרך הוסיף להטעניה, וברייטא הכי קאמרה נותן לו שכר תוספת המשאוי של חצי הדרך השני.

'דקא משכח לאגורה'

אי קאי על המשכיר או על השוכר

ואם איכא נפק"מ בין אם היה ביניהם קנין

גמור או התחלת מלאכה בלבד

ריטב"א, רמב"ם, מחנה אפרים

גמ'. ת"ר השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך נותן לו שכרו של חצי הדרך ואין לו עליו אלא תרעומת, היכי דמי אילימא דקא משכח לאגורה אמאי אית ליה תרעומת.

פירש"י: דקס"ד ששכרה עד מקום פלוני בכך וכך, וכשהגיע לחצי הדרך פרקה והוציא חבילותיו ממנה.

ומבואר דהשוכר יכול לחזור באמצע זמן השכירות, ואי משכח לאגורי אזי מותר לו לעשות כן אף לכתחילה. אך לא מבואר ברש"י הא דאמרינן 'דקא משכח לאגורה' אם קאי על המשכיר או על השוכר.

ועי' בריטב"א בסוגיין שכתב בזה"ל: אי דמשכח בעל הספינה לאגורי, ולית ליה פסידא [לבעל הספינה], עכ"ל. הרי דס"ל להריטב"א 'דקא משכח לאגורה' קאי על

המשכיר, דיכול השוכר לחזור ולומר לבעל הספינה, צא והשכר ספינתך לאחר.

ואף שהיתה כאן התחלת מלאכה, שהרי כבר הוליק את הסחורה חצי הדרך, אפ"ה רשאי השוכר לחזור כיון דאין פסידא לבעל הספינה, דהא משכח לאגורה.

והנה שיטת הריטב"א (לעיל דף ע"ו ב') דמשיכת האומן כליו של בעה"ב הוי קנין גמור^א, וא"כ הכא שהספן כבר הוליק את הסחורה בספינתו א"כ הוי כמשך כליו של בעה"ב ואיכא קנין גמור, ואעפ"כ ס"ל להריטב"א דיכול השוכר לחזור.

והרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ד) חולק על הריטב"א וס"ל 'דקא משכח לאגורה' קאי על השוכר. וצ"ב, דכיון דלא היה כאן אלא התחלת מלאכה וגם ליכא פסידא להמשכיר א"כ אמאי מוטל על השוכר למצוא שוכר אחר [דלמה יגרע מכל פעם שהתחיל במלאכה דיכול בעה"ב לחזור ועל הפועל להשכיר עצמו לאחר].

ועי' במחנ"א בחידושו על הרמב"ם (שכירות פ"ה ה"ד) שמפרש דברי הרמב"ם וכתב בזה"ל: דוקא שמצא השוכר, אבל אינו יכול לומר צא וטרח והשכר ספינתך כמ"ש גבי מתני' דהטעו פועלים, דהתם לא נתקיים השכירות, ועי' בתשו' הרשב"א ח"א סי' אלף וכו', עכ"ל. והיינו דמפרש בדעת הרמב"ם דמיירי כאן בקנין גמור, ומשו"ה אין השוכר יכול לחזור אא"כ השוכר עצמו טורח להשכירה לאחר^ב.

^א וכן כתב לעיל ע"ט א', עי' לעיל עמוד רצ"ח שהבאנו את דבריו.

^ב יעו"ש בהגהות המהדיר שמפרש כן בכוונת המחנ"א.

ונמצא דפליגי הריטב"א והרמב"ם במקום דאיכא קנין גמור [ומצויים שם פועלים אחרים], אי השוכר יכול לחזור ולומר לבעה"ב צא ושכור פועל אחר, או דמוטל על השוכר למצוא אחר במקומו.

וכל זה הוא במקום שהיה ביניהם קנין גמור, אבל אם לא היה אלא התחלת מלאכה בלבד כו"ע מודים דמוטל על המשכיר למצוא אחר.

[ועי' בחזון איש ב"ק סי' כ"ג סוף אות י'.]

אם יש זכות תרעומת היכא שיש לו טעם בחזרתו

ואם יכול לחזור כלל לאחר התחלת מלאכה

היכא שגורם טירחא לחבירו

ריטב"א, ש"ך, סמ"ע, קצוה"ח,

מהרש"א מהדו"ב

גמ'. היכי דמי אילימא דקא משכח לאגורה אמאי אית ליה תרעומת.

עי' בש"ך (סי' של"ג אות א') שהקשה, דהגמרא הו"ל לתרץ בפשיטות דהתרעומת היא על הטירחא, דהא לעיל דף ע"ו ב' אוקמינן הא דתנן בריש פירקין 'הטעו' דהיינו חזור, ותרעומת איכא שהיו צריכין למטרח ולחזור זה אחר פועלין וזה אחר שוכרין, וא"כ קשה דמאי פריך הכא בגמרא 'אילימא דקא משכח לאגורה אמאי אית ליה תרעומת', הא הו"ל לשנויי דלא משכח אלא ע"י טורח. ויעו"ש שכתב דיש לתרץ בדוחק.

וכבר עמד בזה הריטב"א בסוגיין ולמד

מכאן יסוד גדול בדין תרעומת, דדין תרעומת במקום דליכא פסידא אינו אלא כשחוזר בלא טעם, אבל בהך דסוגיין הרי מכר סחורתו בחצי הדרך ואינו צריך עוד להספינה, וא"כ יש טעם גדול לחזרתו, ובכה"ג אין לו זכות תרעומת.

ועי' בקצוה"ח (סי' של"ג אות א') שמביא דברי הריטב"א וכתב בזה"ל: והיינו משום דפרקה בחצי הדרך ואין צריך עוד לספינה, וכה"ג דחוזר בטענה רבה ומשכח לאגורי אין בו משום תרעומת, עכ"ל. והיינו דכיון דאיכא תרתי - דליכא פסידא ויש גם טעם מעליא לחזרתו, אין בו דין תרעומת.

ועי' במהדו"ב להמהרש"א לעיל ע"ט א' שנתכוון לדברי הריטב"א, וכתב דיש נפק"מ אם חוזר משום טעם מעליא או לא.

אך מדברי הסמ"ע (שם אות א') מבואר דיש לו זכות תרעומת אף היכא שיש לו טעם ותועלת בחזרתו, יעו"ש, וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא, אמאי לא תירץ כאן בגמרא דאף דמשכח לאגורה ע"י טורח מ"מ איכא תרעומת משום הטורח^א.

ועי' במהדו"ב להמהרש"א בסוגיין שכתב לתרץ [באופן אחר ממה שכתב הוא עצמו לעיל^ב], דע"כ כאן איירי דמשכח

^א ואולי יש לדייק בלשון הריטב"א דדוקא כשיש לו טענה רבה הוא דליכא תרעומת, וא"כ יש לומר דהסמ"ע מייירי שיש לו טעם לחזרתו אבל אין לו טענה רבה, וצ"ע.

^ב ומשמע דמספקא ליה להמהרש"א אי יש תרעומת כשיש טעם לחזרתו, ועל כן כתב כאן לתרץ באופן אחר ממה שכתב לעיל בעמוד א'.

אם חייב על רפסתא דספינתא מדין מזיק או מדין שכירות

רבינו יהונתן, טור, פרישה,
משנת הלוי

גמ'. אלא אמאי אית ליה תרעומת
משום רפסתא דספינתא, אי הכי
טענתא מעלייתא הוא וממונא אית ליה
גביה.

ע"י בשיטמ"ק בשם הר"ר יהונתן שכתב
דחייב כדין כל מזיק'.

ויש להעיר, דהנה השוכר הראשון לא
הזיק את הספינה בידים, רק גרם רפסתא
דספינתא ע"י השוכר השני בהכנסת והוצאת
חבילותיו, וא"כ אין לחייב את השוכר
הראשון כי אם מדין גרמי.

וי"ל על פי דברי הטור (סי' שי"א)
שמפרש ענין רפסתא דספינתא בזה"ל: מה
שנפסדת הספינה בהוצאת הסחורה של
הראשון ובהכנסת סחורה של האחרון,
עכ"ל. ויעו"ש בפרישה שמבאר, וז"ל: מה
שנפסדה הספינה בהוצאת סחורה של
ראשון פי' שאינה עומדת להוציאה כאן,
אלא במקום שיוציא שם סחורה השניה,
ושם הוצאת השניה תעמוד במקום הוצאה
הראשונה, עכ"ל.

ונמצא שהראשון מזיק את הספינה
בהוצאת חבילותיו באמצע הדרך, ובוזה יש
לחייבו מדין מזיק בידים. אלא דמ"מ אין
לחייבו בהיזק שע"י הכנסת סחורת האחרון
כי אם מדינא דגרמי.

והנה אם באנו לחייב השוכר הראשון
מדין מזיק א"כ יש גם איסור, דאסור להזיק
חבירו אפי' אם דעתו לשלם, וא"כ צ"ל דכל
זה נכנס בקושיית הגמרא. דטענתא

לאגורה בלא טורח כלל, דאל"כ לא היה
השוכר יכול לחזור כלל, דאף דמבואר
בריש פירקין דיכול לחזור אף במקום
טירחא, היינו משום דמיירי שם שעדיין לא
התחילו במלאכה וליכא אלא דברים
בעלמא, ומשו"ה יכול לחזור הגם שלא
ימצא כי אם ע"י טורח, ואין לו עליו אלא
תרעומת. משא"כ בהך דסוגיין כבר התחילו
במלאכה, ואינו יכול לחזור אא"כ ימצא
בקל בלי טורח, והיינו דקא מתמה בגמרא
אמאי אית ליה תרעומת.

ודברי המהרש"א אלו הם חידוש גדול
לדינא, דאף דאמרינן בריש פירקין דלאחר
התחלת המלאכה יכול לחזור אלא שידו על
התחתונה, מ"מ היינו רק כשיכול לשכור או
להשכיר בקל בלי טורח, אבל אם הדבר
כרוך בטירחא אזי אינו יכול לחזור.

ומדלא תירץ הריטב"א כהמהרש"א
ע"כ היינו משום דחולק עליו, וס"ל דאף
שהתחילו במלאכה יכול לחזור הגם שגורם
בזה טירחא לחבירו.

גמ'. אלא אמאי אית ליה תרעומת משום רפסתא דספינתא.

כבר הבאנו דברי הריטב"א והמהרש"א
במהדו"ב שכתבו דכיון שיש טעם בחזרתו
ואינו חוזר בכדי על כן אין לבעל הספינה
תרעומת עליו, אף שגרם לו טירחא
להשכירה לאחר. ומבואר דסברא זו של
'חוזר בטעם' לא מהני לכל דבר, דהא שפיר
יש לו עליו תרעומת משום רפסתא דספינתא
הגם שיש לו טעם לחזור, דחזרה בטעם לא
מהני אלא לסלק תרעומת דטירחא, ולא
לסלק תרעומת דהפסד.

מעלייתא היא ואסור, וגם חייב לשלם.

ועי' במשנת הלוי ועוד אחרונים שכתבו לפרש הגמרא באופן אחר, דאין חיובו משום מזיק, רק שהשוכר שיעבד עצמו שיהיה למשכיר כך וכך ריוח מהנסיעה מכאן ועד מקום פלוני, וכשחוזר באמצע ונכנס אחר במקומו נפחת ריוח המשכיר ע"י רפסתא דספינתא, וא"כ חייב השוכר הראשון להשלים עד שיהי' למשכיר אותו הריוח שקצצו בתחילה, והשוכר חייב בזה לא מטעם מזיק אלא משיעבוד שכירות ידידה.

ולפ"ז נהי דאיכא חיוב ממון, מ"מ אין כאן איסור מזיק, ודלא כהמבואר בשיטמ"ק בשם רבינו יהונתן.

הרמב"ם השמיט חיוב ממון של

רפסתא דספינתא

רמב"ם, ראב"ד, גר"א

גמ'. אי הכי טענתא מעלייתא הוא וממונא אית ליה גביה.

הרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ד) השמיט את חיוב רפסתא דספינתא, וז"ל: השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך וכו', ואם מצא השוכר מי שישכיר אותה לו עד המקום שפסק שוכר, ויש לבעל הספינה עליו תרעומת, עכ"ל.

ויעו"ש בראב"ד שהשיג על הרמב"ם דבגמרא מבואר דיש חיוב ממון, ואילו מהרמב"ם משמע דליכא חיוב ממון.

ועי' בביאור הגר"א (חו"מ סי' שי"א אות ו') שמיישב דברי הרמב"ם וכתב שהיה לו גירסא אחרת בדברי הגמרא: 'אי הכי דטענתא מעלייתא הוא'. ולגירסא

זו קושיית הגמרא היא רק דאי נימא שזו טענה מעלייתא א"כ ממילא יש לו גם חיוב ממון, אלא ע"כ דלא הוא טענה מעלייתא וממילא ליכא גם חיוב ממון.

ביתר ביאור: גירסת ספרים שלנו היא 'טענתא' בלא הקדמת אות ד', וגירסת הרמב"ם היא 'דטענתא' עם הקדמת אות ד'.

לגירסת ספרים שלנו קושיית הגמרא היא, אי הכי דמיירי בכה"ג, א"כ יש לו טענה מעלייתא, וע"כ דלא מיירי בכה"ג.

ולגירסת הרמב"ם קושיית הגמרא היא, אי הכי דהויא טענה מעלייתא א"כ חייב גם ממון, וע"כ דלא הוא טענה מעלייתא.

והנה אף שיישבנו דברי הרמב"ם שאינם סותרים לדברי הגמרא, מ"מ טעמא בעי, למה באמת לא הויא טענה מעלייתא.

וע"כ צ"ל דס"ל דאדעתא דהכי שכרה לו מעיקרא, ויש לו רשות לשוכרה לאחר, וא"כ רפסתא דספינתא נכללת בדמי השכירות.

גמ'. אלא וכו' דפרקה לטועניה בגויה אלא מאי תרעומת משום שינוי דעתא.

נחלקו הראשונים בפירושא דגמרא: א] רש"י מפרש, שבחצי הדרך הוסיף לתת בה עוד חבילות, ומשלם לו לפי תוספת משאוי של חצי הדרך. ויש לבעל הספינה תרעומת עליו משום שינוי דעתא. דהיינו שבעל הספינה סבר

ללכת מהר ולחזור מהר, ועכשיו שוהה באמצע הדרך כדי שיטענו עוד חבילות תוך הספינה.

ב[הר"ח [הובאו דבריו בתוס'] מפרש דפרקיה לטועניה היינו שאינו פורק חבילות וגם אינו מוסיף חבילות, רק מכר את החבילות שבספינה לאיש אחר, ואין כאן אלא שינוי בעלים.

ויש לבעל הספינה תרעומת עליו משום שינוי דעתא, שדואג שמא האדם הקונה הוא אדם קשה.

ומשמע דאף אם לבסוף לא היה אדם קשה, מ"מ יש עליו תרעומת מפני שדאג על זה בתחילה.

ג[הריב"ם [הובאו דבריו בתוס'] מפרש, דכוונת הברייתא היא כמו שאמרה הגמרא בתחילה, שבחצי הדרך פורק כל חבילותיו מהספינה, ואדם אחר שוכר במקומו וטוען חבילותיו לנסוע חצי הדרך השני, ומיירי באופן דליכא רפסתא דספינתא משום דפרקיה לטועניה בגויה, כלומר שהתיר החבילות בתוך הספינה והוציא את סחורתו על יד על יד, וכן השוכר השני הכניס סחורה על יד על יד, ולא גרם רפסתא יתירה.

ומ"מ יש לבעל הספינה תרעומת עליו משום שינוי דעתא, ר"ל שלא הורגל עם השוכר השני ולא ידע להתנהג לפי דעתו.

גמ'. אי נמי לאשלא יתירא.

נחלקו הראשונים בפירושא דגמרא, וסדרנו כאן השיטות בקיצור, ולקמן בהמשך דברינו הערנו על פירושים אלו כל

אחד על מקומו.

א[רש"י מפרש שכיון שהשוכר מוסיף חבילות ומכביד הספינה, צריך בעל הספינה להפליגה משפת הנהר, וצריך לזה חבלים ארוכים, ובאמצע הדרך אינו יכול לקנות חבל כי אם ביוקר.

ויש לבעל הספינה תרעומת על השוכר מפני שהיה לו להודיעו קודם שיצאו לדרך שדעתו להוסיף ולהכביד הספינה בעוד שהיה יכול לקנות חבל בדמים מועטים.

ב[הר"ח מפרש לשיטתו דמכר סחורתו לאדם אחר, וא"כ צריך בעל הספינה לקנות עוד חבל להוציא את כלי הראשון ולהכניס את של השני.

והנה הר"ח לא כתב דהתרעומת היא משום דאין קונים כאן חבל אלא ביוקר, רק כתב דהתרעומת היא ע"ז שצריך כלל לקנות עוד חבל.

[ורש"י לא פירש כן משום דרש"י כתב שמשלם לו לפי ריבוי חבילותיו, וא"כ נכלל בזה דמי עוד חבל, והתרעומת היא רק על זה שצריך לקנות ביוקר, דקציצה הראשונה לא היתה כפי חשבון חבלים יקרים.]

ג[הריב"ם מפרש לשיטתו דהשוכר הראשון הוציא חבילותיו והשוכר השני נוטל את מקומו ומכניס חבילותיו, ואשלא יתירא היינו חבלים חזקים, דשמא ירבה השני במשא ויצטרך חבלים חזקים.

והתרעומת היא על דרך שכתב רש"י, שחבל עולה כאן ביוקר, ואם היה יודע קודם שיצאו לדרך היה קונה שם בדמים מועטים.

דן עי' לקמן עמוד שכ"ג שהבאנו דברי המאירי שפירש אשלא יתירא באופן רביעי.

רש"י ד"ה רפסתא דספינה. ריעוע הספינה שמתרועעת בהוצאת חבילות והכנסת חבילות.

צ"ב, דהרפסתא שע"י השוכר השני היא נעשית תחילה בהכנסת חבילותיו ואח"כ בהוצאת חבילותיו, דהיינו כניסה ואח"כ יציאה, ולמה הקדים רש"י יציאה לכניסה.

וצ"ל דכוונת רש"י כמו שכתב הטור (סי' שי"א), וז"ל: מה שנפסדת הספינה בהוצאת הסחורה של הראשון ובהכנסת סחורה של האחרון, עכ"ל. ויעו"ש בפרישה שביאר דברי הטור בזה"ל: מה שנפסדה הספינה בהוצאת סחורה של ראשון פי' שאינה עומדת להוציאה כאן, אלא במקום שיוציא שם סחורה השניה, ושם הוצאת השניה תעמוד במקום הוצאה הראשונה, עכ"ל.

והיינו שהרפסתא נעשית תחילה ע"י ההוצאה של הראשון ואח"כ ע"י הכניסה של השני, ולפ"ז מובן בפשיטות למה הקדים רש"י יציאה לכניסה.

רש"י ד"ה דפרקה לטועניה בגויה. בחצי הדרך הוסיף לתת בה... והשכר לפי חשבון המשאות והדרך הלכך נותן לו שכר תוספת המשאוי של חצי הדרך.

לדעת רש"י הדרה הגמרא ממה דס"ל בתחילה דנותן לו חצי הדרך היינו חצי

הראשון, דלפי מה דמסקינן עכשיו כוונת הברייתא היא דנותן לו שכר תוספת המשאוי של החצי השני.

אך שיטת התוס' בסוגיין היא דאף למסקנא כוונת הברייתא היא לשכר חצי הדרך הראשון.

רש"י ד"ה משום שינוי דעתא. הייתי סבור ללכת מהר ולחזור מהר.

בפשטות אין כוונת רש"י לומר דנפק"מ לו לענין ממונא אם יחזור מהר או לא, רק כוונתו שסידר צרכיו ועסקיו לפי מה שהיה סבור לחזור מהר, ואילו ידע שלא יחזור מהר היה מסדרם באופן אחר.

אך עי' בחסדי דוד (תוספתא פ"ז ה"ב) שמפרש אחרת, דכוונת רש"י שמחמת 'שינוי דעתא' נגרם לו הפסד ממון, וז"ל החסדי דוד: שידוע שאם יהיה חוזר מהר היה יכול להרויח בההיא שעתא אגרא טפי ממקום אחר, ומ"מ ליכא אלא תרעומת בעלמא שאין זה אלא גרמא, עכ"ל.

עי' בריטב"א שהקשה על פירש"י בזה"ל: ואין פירוש זה נכון, שאם לא התנה כן עמו ודאי הרשות בידו שלא להוליך לו משא אחר, ואם מתרצה לו לעשות כן מאי תרעומת איכא, לא קבולי ניקבליה ולא תרעומת ליהוי, עכ"ל.

וי"ל דודאי התנה עמו שיכול להוסיף חבילות באמצע הדרך, מ"מ בכל זאת הו"ל להשוכר להודיעו מעיקרא שלמעשה דעתו להוסיף.

ועי' מה שכתבנו עוד בביאור דברי רש"י לקמן על דברי התוס'.

רש"י ד"ה לאשלא יתירא. צריך אני לקנות חבלים ביוקר כאן כשהספינה מכבדת צריך להפליגה... ואתה לא הודעתני שאכניס חבלים הצריכים לה.
כבר ביארנו לעיל על דברי הגמרא, דעל עצם הדבר שצריך לקנות עוד חבלים אין לו תרעומת, דהא התנו יחד שאם ירצה יוכל להוסיף חבילות וישלם לפי החשבון, והוספת דמי חבלים נכלל בהך חשבון, אך החשבון היה לפי דמי חבל שבמקומם ולא כפי שער היוקר שבאמצע הדרך.

תוד"ה כוליה אגרא בעי למיתב. לאו דוקא כוליה אלא כלומר כפועל בטל.

הרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ד) כתב: השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך נותן לו שכר כל הדרך, עכ"ל. ומיירי בדלא משכח לאגורה, ומשו"ה חייב השוכר לשלם בעד כל הדרך.

והנה לעיל שם בהלכה ג' גבי ספינה שטבעה בחצי הדרך כתב הרמב"ם שיש לנכות כדי הטורח של חצי הדרך שאינו דומה וכו' ליושב בטל, ואילו כאן בהלכה ד' גבי פרקה בחצי הדרך סתם את דבריו ולא כתב לנכות שום דבר, ומשמע דמשלם כל דמי השכירות ולא רק כפועל בטל.

ונמצא, דהרמב"ם והתוס' פליגי בפרקה לספינה בחצי הדרך, אם השוכר משלם כל השכירות או רק כפועל בטל.

ובביאור טעמו של הרמב"ם כתב המגיד משנה בזה"ל: שכיון שהספינה

קיימת יכול לומר לו אנא הא קאימנא, ואינו דומה לספינה סתם ויין וטבעה ספינה שמנכה לו, לפי שלשם אין הספינה קיימת, עכ"ל.

ויעו"ש במשנה למלך ובקצוה"ח (סי' שי"א אות ב') שנחלקו בכוונת המגיד משנה.

תוד"ה דפרקיה לטועניה בגויה. פי' בקונטרס שהוסיף המשא בחצי הדרך, וקשה... ועוד דקאמר ושינוי דעתא מה מפסיד דכל שכן דטוב לו שמרויח יותר.

ויש ליישב בפשטות, דאה"נ דודאי ניחא ליה להרויח, אך היה עדיף לו להרויח וגם לידע בתחילה שלא במהרה יחזור, כדי שיוכל לסדר עסקיו-וצרכיו באופן שיהיו מתאימים לזמן חזרתו.

ועי' בחסדי דוד שכתב ליישב קושיית התוס' באופן אחר, וז"ל: ולא קשה מה שהקשו התוס' דכל שכן שטוב לו שמרויח יותר ומאי תרעומת איכא, דמ"מ משכחת לה שיודע הוא שאם יהיה חוזר מהר היה יכול להרויח בההיא שעתא אגרא טפי ממקום אחר, ומ"מ ליכא אלא תרעומת בעלמא שאין זה אלא גרמא, עכ"ל.

תוס' באו"ד. ור"ח פירש דפרקיה לטועניה שמוכר הסחורה שבספינה לאחר, היינו שינוי דעת כי שמא זה אדם הקונה הוא אדם קשה.

לשון התוס' שמא הוא אדם קשה, משמע דאף אם לבסוף לא היה אדם קשה, מ"מ יש תרעומת על הדאגה שהיה לו עד שנתברר לו שאינו אדם קשה.